

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06221

BAY DER SHKYE FUN LEBN

Jacob Biber

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יעקב ביבער

ב י י ד ע ר ש ק י ע ה פ ו ן ל ע ב ן

לידער און פאָעמעס פון אַ געראַטעוועטן ייד

רעדאַגירט פון
אַלעק סילווער

סענטשורי ווילעדזש, פעמברוק פיינס,
פלאָרידאַ — 1992

JACOB BIBER

BEI DER SHEKYE FUN LEBN

(AT THE TWILIGHT OF LIFE)

SONGS AND POEMS OF A SURVIVOR

Edited by **Alek Silver**

Published in
Century Village, Pembroke Pines,
Florida - 1992

Typeset and Printed by
Adler Graphics
Toronto, Canada, 1992

חֹהֵן, מִיִּין לַעֲבֹנֶס
בְּאַגְלִיטְעֵרִין פֿון פֿרִיעֵר
יוֹגֶנט אָן – אַ מֵתְנָה.

יעקב ביבער

אַר י נ פ י ר

האַט דער גורל געוואָלט, אַז מיר זאָלן אויסלעבן אונדזערע עלטערע יאָרן אין דער וואַרעמער פּלאַרדע צווישן עמק. דאָס האָט אונדז געגעבן די מעגלעכקייט ווייטער אָנצוגיין מיט אונדזערע טעטיקייטן אין געזעלשאַפטלעכן לעבן. ספּעציעל אַרבעטן מיר לטובת מדינת ישראל, וועלכע איז אונדז זייער ליב.

ווען מיר האַלטן שוין ביי דער שקיעה פון לעבן, און פֿל זמן דער שכל דינט נאָך, ווילט זיך זייער איבערלאָזן פאַר די צוקונפטיקע דורות אַ כתב־יד, וואָס ברענגט אַרויס די געפילן אין האַרצן, וואָס עס פאַרמאָגט אַ יידיש פאַרפאַלק, וועלכע האָבן אַ סך דורכגעמאַכט אין זייער לעבן, איבערהויפּט דעם שרעקלעכן חורבן פון אונדזער פאַלק.

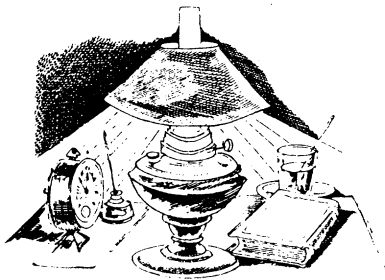
ווען די געדאַנקען לויפן אויף צוריק, שווימען אַרויף זכרונות פון אָפּגעלאַפּענע טעג, וואָכן, חדשים און יאָרן. זיי שליסן איין תקופות פון טרויער און פרייד, פון חורבן און אויפלעב, פון שווערער אַרבעט און דערגרייכונגען. עס זיינען געווען צייטן פון שווערן פאַלקישן צער און פאַלקישער שמחה; צייטן פון פּערזענלעכע וואַגלענישן און פּערזענלעכן נחת. איבערלעבונגען, פאַרלוסטן, זכרונות, האָפּענונגען און דערגרייכונגען האָבן זיך צוזאַמענגעמישט און לאַנגזאַם האָבן זיך פון דעם פּלאַנטער אַנגעהויבן באַווייזן קלאַרע בילדער, וועלכע איך האָב זיך באַמיט איבערצוגעבן מיט מיין פּעדער אויף די אָפּגעדרוקטע בלעטער, וואָס דער לייענער האָט איצט פאַר זיך.

די לידער און פאָעמעס אין דעם כּוּך זיינען איינגעטיילט אין אָפטיילונגען און באַווייזן אונדזער בליק אויף די טעמעס, וועלכע זיינען אַזוי נאָענט צו אונדזערע הערצער: דער חורבן און די יאָרן נאָכן חורבן; יידיש; מדינת ישראל; די נאַטור און נאָך ענלעכע פאַר אונדז נאָענטע טעמעס. אַ טייל לידער זיינען געשריבן געוואָרן מיט פיל יאָרן צוריק. אַ טייל לידער אין די לעצטע יאָרן. אַ טייל זיינען אויך שוין געווען געדרוקט אין פאַרשיידענע יידישע צייטשריפטן. אָבער אַלע צוזאַמען שטעלן פאַר מיט זיך אַ קאליידאָסקאָפּ פון מיינונגען און געפילן, וואָס האָבן אונדז באַגלייט במשך אונדזער לעבן.

מיר האָפּן, אַז דער לייענער וועט מיט הנאה אויפנעמען דעם ביישטייער צו דער יידישער ליטעראַטור, פון על-פי-נס געראַטע-וועט פון נאַצישן גיהנום.

ספּעציעל ווילן מיר דאָס איבערלאָזן כמו אַ צוואה פאַר אונדזערע קינדער און אייניקלעך. ס'איז אונדזער האָפענונג, אַז זיי וועלן זיך צוהערן צו אונדזער געבעט פאַר אָנהאַלטן יידיש, שטיצן מדינת ישראל, העלפן אַנדערע און פאַרשפרייטן ליבע איבער דער וועלט.

— י. ב.

ביאָגראַפֿיע פֿונעם מחבר

יעקב כיכער איז געבוירן געוואָרן דעם 15טן מאָרץ, 1915, אין דעם שטעטל מאַציעוו, וואָלינער געגנט. די גרעסטע שטאָט נישט ווייט איז קאָוועל. ער איז געווען דער יינגסטער פון דריי ברידער. זיינע פרומע עלטערן האָבן שווער געהאַרעוועט אויף פרנסה. דער טאָטע איז געווען אַ הענדלער פון כהמות, תבואה, פרוכט פון סעדרער און דאָס גלייכן. אָבער קיין גרויסער פאַרדינער איז ער נישט געווען. די מאַמע האָט אַרויסגעהאַלפן מיט אַ קליין קרעמל אין שטוב.

טראָץ דעם, וואָס דער פאָטער איז געווען אַ פרומער, האָט ער געוואָלט, אַז זיינע זין זאָלן אויך באַקומען אַ ברייטע, ליבעראַלע דערצינונג. ביז צוועלף יאָר האָט יעקב געלערנט אין חדר. דערנאָך איז ער איבערגעגאַנגען אין אַ „תרבות“־שולע, וווּ חוץ העברעיִש האָט ער אויך געלערנט אַנדערע וועלטלעכע לימודים. שפעטער האָט ער, צוזאַמען מיט נאָך דריי חברים, געלערנט עברית ביי אַ פריוואַטן לערער.

שוין פון דער פריעסטער יוגנט האָט יעקב ליב געהאַט צו לייענען אין זיינע פרייע שעהען. ער האָט פשוט „געשלונגען“ אַלץ, וואָס ער האָט באַקומען אין זיינע הענט. ער האָט אויך גאַנץ פרי אָנגעהויבן „זינדיקן“ מיט שרייבן לידער — אין אָנהויב אויף העברעיִש און שפעטער אויף יידיש.

אַלט זייענדיק פערצן יאָר איז ער געוואָרן אַ מיטגליד אין דער אַנפירערשאַפט פון אַ חלוצישער יוגנט־אַרגאַניזאַציע. צוזאַמען מיט

נאך צוויי חברים האָבן זיי אַרויסגעגעבן אַ לאַקאַלע וואַכנצייטונג פֿאַר דער יוגנט — געדרוקט/געשריבן מיט דער הילף פֿון אַן עקסאַגראַף.

אין זעלבן עלטער האָט יעקב פֿאַרלוירן זיין מאַמע, וועלכע איז יונגעררהייט אַוועק פֿון דער וועלט. דאָס האָט שטאַרק צעטרייסלט דעם יונגן יעקב. נאָך מער ווען דער מיטלסטער ברודער, וועלוול, האָט פֿאַרלאָזט די היים און אַוועק קיין אַרגענטינע צו זוכן אַ בעסערן מאַרגן. טראָץ זיינע יונגע יאָרן האָט יעקב געמוזט אַרויסהעלפֿן דעם טאַטן צו קענען אויסהאַלטן די פֿאַמיליע. ער איז געגאַנגען איבער די דערפער און איינגעקויפט ביי די פֿויערים זייערע פֿראַדוקטן, וועלכע ער האָט שפּעטער פֿאַרקויפט אין שטעטל צו יידישע באַלעבאַסטעס. די אַרבעט איז געווען אַ שווערע. אין די זומערדיקע היצן אָדער אין די ווינטערדיקע קעלטן האָט יעקב געמוזט גיין אין די פֿריע שעהען איבער די דערפער און ברענגען פֿרישע פֿראַדוקטן אין שטעטל, כדי צו מאַכן גרינגער פֿאַרן פֿאַטער.

אַבער דאָס האָט נישט פֿאַרמינערט יעקבס ענטוויאַזם צום לעבן און זיינע טעטיקייטן אויפֿן געזעלשאַפטלעכן געביט. שוין צו זעכצן יאָר האָט ער געהאַלפֿן גרינדן אַ „פֿועלי־ציון“ יוגנט אַרגאַניזאַציע אין מאַציעוו. ער איז אויך געווען אַקטיוו אין אַ דראַמקרייז און שפּעטער געוואָרן זיין פֿאַרזיצער.

אין מאַרץ, 1939, האָט יעקב חתונה מיט חוה טשערניאַק, אַ יוגנט־חברטע פֿון דער זעלבער אַרגאַניזאַציע און דראַמקרייז. אויך נאָך דער חתונה זיינען ביידע געווען אַקטיוו אין די דאָזיקע גרופֿן. זעקס חדשים נאָך זייער חתונה, אין 1939, האָבן די סאָוועטן אַקופֿירט דעם ראַיאָן. יעקב איז געוואָרן אַן אַנגעשטעלטער אין תבואה שפייכלערס. אָבער זייערע טעטיקייטן אין דראַמקרייז זיינען ווייטער אַנגעגאַנגען. כמעט יעדן חודש איז אויפֿגעפֿירט געוואָרן אַ פֿיעסע אין יידיש. דער דראַמקרייז האָט באַווירן צו באַקומען די אויסצייכענונג אַלס דער בעסטער דראַמאַטישער אַנסאַמבל אינעם ראַיאָן, וואָס איז אים צוגעטיילט געוואָרן פֿון דער סאָוועטישער טעאַטער פֿירערשאַפט פֿאַר דער געגנט.

מיט דער צייט האָט חוה געבוירן צוויי קינדער: אין 1940 — אַ יינגעלע, וואָס זיי האָבן אַ נאָמען געגעבן שלום; אין 1942 — אַ

מיידעלע מיטן נאָמען שרה. אָבער דאָס נאָרמאַלע לעבן איז איבערגעהאַקט געוואָרן, ווען די נאַצישע אַרמיי איז באַפּאַלן דעם סאָוועטן-פּאַרבאַנד, דעם 21-טן יוני, 1941. זייענדיק אַפּגעטיילט בלויז אַרום 40 קילאָמעטער פון דער גרענעץ (ביים טייך בוג), האָבן די דייטשן דערגרייכט דאָס שטעטל מאַציעוו שוין אויפן צווייטן טאָג נאָכן אָנגריף. עס האָבן זיך גלייך אָנגעהויבן די יידישע צרות. אין אויגוסט, 1942, האָבן די דייטשע אַקאָפּאַנטן דערקלערט מאַציעוו אַלס „יודען-ריין“.

יעקב מיט זיין פרוי חוה און זייער זונעלע שלום זיינען אַנטלאָפּן אין די וועלדער. זייערע נאָענטע משפּחות זיינען אומגעקומען דורך פּאַרשיידענע מיתות משונות. זייער קליין עופּלע, שרהלע, האָבן זיי איבערגעלאָזט ביי אַ באַקאַנטער פּויערים-פּאַמיליע. ווי זיי האָבן זיך שפּעטער דערוווסט, איז שרהלע, דורך אַ מסירה, אַריינגעפּאַלן אין די הענט פון אוקראַינישע מיליציאַנערן, וועלכע האָבן זי דערמאָרדעט.

די ביבערס האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין וואַלד מיט נאָך זיבן יידן. דאָרט זיינען זיי באַפּאַלן געוואָרן פון אוקראַינישע מיליציאַנערן און ביים אַנטלויפן זיינען דריי פּערזאָנען דערשאָסן געוואָרן — אַ מאַן, אַ זעכצן-יאַריק מיידל און זייער זון שלום. זיי האָבן זיך נאָך דעם געוואַלגערט פון איין באַהעלטעניש צום צווייטן — „ווי געטאַגט, נישט גענעכטיקט“. צום סוף זיך דערשלאָגן צו אַן אַפּטיילונג פון סאָוועטישע פּאַרטיזאַנער, וועלכע האָבן זיך אַרויסגעוויזן אַלס גרויסע שונאיי־שראל. פון פיר יידן — געווען נאָך אַן איינוווינער פון מאַציעוו — האָבן זיי צוויי דערשאָסן. די ביבערס איז געלונגען צו אַנטלויפן מיטן לעבן נאָר צוליב דעם, וואָס דער באַשטימטער אויס-צופירן די עקזעקוציע איבער זיי, האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין אַ ייד פּאַרשטעלט אין אַ רוסישן מונדיר. ער האָט עטלעכע מאָל אויסגעשאָסן אין דער לופטן און זיי געהייסן אַנטלויפן.

* * *

אין 1944 האָט זיך די מלחמה געענדיקט אין דער וואַלינער געגנט. די עטלעכע ביים לעבן געבליבענע יידן פון מאַציעוו זיינען

געקומען צוריק אין שטעטל, ווו זיי האָבן געטראָפן דעם גרויסן חורבן. פון פאַרשיידענע קוואַלן האָבן זיי זיך דערוויסט וועגן דעם גורל פון די יידן אין שטעטל, ווי אויך פון דער אַרומיקער געגנט. יעקב און חוה האָבן געוואַלט באַנייען דאָ זייער לעבן. זיי זיינען געווען אין אַ גרופע פון צען יידן — פינף געראַטעוועטע אין דער געגנט און פינף, וואָס האָבן איבערגעלעבט די מלחמה אין רוסלאַנד. די לאַקאַלע אוקראַינישע מערדערס, דערמוטיקטע פון סטאַלינס אַמנעסטיע, האָבן אָבער געוואַלט פאַרענדיקן זייער אַרבעט אין דער אויסראַטונג פון דער יידישער באַפעלקערונג אין דער געגנט. דערשראָקענע איז די יידישע גרופע אין דער שנעל אַנטלאַפן קיין פוילן און פון דאָרט, מיט דער הילף פון דער בריחה, אַוועק קיין מערב־דייטשלאַנד, אויפן וועג קיין ארץ־ישׂראל. ווען די ענגלישע מאַכט האָט פאַרמאַכט די טויערן פון ארץ ישׂראל פאַר יידישער עליה, זיינען די על־פי־נס געראַטע־וועטע יידן דערווייל איינקוואַרטירט געוואָרן אין לאַגערן אין דייטשלאַנד.

אין מיטן 1945 קומען יעקב און חוה אָן קיין פערענוואַלד, אַ די.פי.־לאַגער אין מערב־דייטשלאַנד. יעקב וואַרפט זיך באלד אַריין אין געזעלשאַפטלעכע טעטיקייטן. שוין ביים סוף פון יולי דעם יאָר, ווערט אויף זיין איניציאַטיוו אויפגעפירט די ערשטע יידישע פאַרשטעלונג אויף דער מיט בלוט דורכגעווייקטער דייטשער ערד. יעקב פירט אָן מיטן קרייז און שרייבט די מערסטע מאַטעריאַלן. ער גרינדעט אויך אין פערענוואַלד אַ תרבות־שולע פאַר קינדער, ווי אויך אַוונט־קורסן אין העברעיִש פאַר דערוואַקסענע, זיי צוצוגרייטן פאַר עליה.

אין אַקטאָבער, 1945, האָט חוה געבוירן אַ יינגעלע — דער בכור פון די שארית הפליטה קינדער אין דייטשלאַנד — וועמען זיי האָבן אַ נאָמען געגעבן חיים, אַן אויסדרוק פון אַ ניי יידיש לעבן. מיט דער צייט האָבן זיך געגרינדעט שולן אין אַנדערע לאַגערן און דאָס שול־וועזן האָט זיך פאַרצווייגט ביז אַרום זעכציק שולעס. יעקב האָט געאַרבעט לאַנגע שעהען. קיין יידישע אָדער העברעיִשע ביכער זיינען נישט געווען אין דער פאַרשאַלטענער דייטשלאַנד; אויך נישט קיין פראַפעסיאָנעלע עברית־לערער. יעקב האָט צוגעגרייט לימוד־מאַטעריאַלן פאַר די שולן, ווי אויך אַלגעמיינע קולטור־מאַטעריאַלן.

ער איז אויך געווען פאַרנומען אין דער אָנפירערשאַפט פונעם לאַגער, פונעם קולטור-אַמט, אַלס העברעיִש-לערער. פאַרן אַוועקפאַרן פון דייטשלאַנד איז ער געוואָרן דער יושב־ראש פונעם העברעיִשן לערער-פאַרבאַנד אין בייִערן, מערב־דייטשלאַנד.

יעקבס ברודער, וועלוול, פון אַרגענטינע, האָט מיט גרויס פרייד אויפגענומען די גוטע בשורה פון יעקבס און חוהס איבערלעבן דעם חורבן. ער האָט אַראַנזשירט זיי צו ברענגען אין די פאַראייניקטע שטאַטן, וווּ די ביבערס האָבן עמיגרירט אין יאָר 1947. עס האָט גענומען נאָך פינף יאָר ביז די ברידער האָבן זיך געטראָפן אין אַמעריקע. פאַרשטייט זיך, אַז די שמחה איז געווען אין-לשעֶר.

יעקב און חוה באַזעצן זיך אין קאַנעקטיקוט און ווערן ערד-אַרבעטער (פאַרמערס). דאָרט האָבן זיי געווינט 38 יאָר. די פאַמיליע האָט זיך פאַרגרעסערט אין אַמעריקע מיט נאָך צוויי זין. טראָץ דער שווערער אַרבעט האָבן יעקב און חוה נישט אויפגעהערט צו זיין אַקטיוו אין געזעלשאַפטלעכן לעבן. זיי זיינען געווען טעטיק אין פאַרשיידענע אַרגאַניזאַציעס און יעקב האָט פאַרגעזעצט זיין שרייבן. ער האָט שוין אַרויסגעגעבן דריי ביכער אין ענגליש, וועגן זייערע אייגענע איבערלעבונגען און פון אַנדערע געראַטעוועטע פונעם חורבן. די ביכער הייסן: „סורווייוואַרס“ (די ניצול-געוואָרענע); „ריזען פראָם דהי אַשעס“ (אויפגעאַנגען פון די אַשן); און „עגאַני ענד טרייאומף“ (יסורים און נצחון). די ענגלישע ביכער זיינען זייער גוט אויפגענומען געוואָרן פון די לייענער און יעקב האָט באַקומען גוטע אַפרופן פון באַקאַנטע פּערזענלעכקייטן. אין דער זעלבער צייט האָט ער צוגעגרייט דאָס ביכל יידישע לידער און פאַעמעס, וואָס דער לייענער האַלט איצט אין זיין/איר האַנט.

יעקב און חוה האָבן זיך שוין צוריקגעצויגן פון דער אַרבעט („ריטאַיערט“). די קינדער זיינען פאַרהייראַט און טאַטע-מאַמע זיינען געבענטשט געוואָרן מיט פינף אייניקלעך, קיין עין-הרע. די ביבערס האָבן זיך באַזעצט אין פלאָרידע, וווּ זיי זיינען נאָך אַלץ זייער טעטיק אינעם געזעלשאַפטלעכן לעבן, דערהויפּט מיט אַקטיוויטעטן לטובת מדינת ישׂראל, וואָס זיי האָבן שוין באַזוכט פיל מאל. יעקב האָט זיך אויך געשטעלט אַ מיסיע אין לעבן: צו באַקענען דעם יונגן

דור מיט דער שואה פון 1939-1945. צו דעם צוועק האַלט ער
לעקציעס און דיסקוסיעס אין שולן און אוניווערסיטעטן, ווו ער איז
זייער דערפאַלגרייך.

איבער אַלעם, פונקט ווי אין די יונגע יאָרן, לאַזט יעקב נישט
אַרויס די פען (אַדער שרייב-מאַשינקע) פון זיינע הענט.

— א. ס.

ביי דער שקיעה

(פאָעמע)

(פאר מיינע קינדער און אייניקלעך)

ווי די שקיעה, וואָס הענגט איבערן וואַלד,
וואָס ווערט טונקעלער מיט יעדער רגע,
רוקט זיך אָן מיין לעבנס שקיעה באַלד
און פאַרשטעלט מיט נעפל מיינע וועגן.

באַלד וועט פאַרזינקען אין טיפן שוואַרץ,
אַ טרויעריק לעבן — ווייניק געלאַכט.
דאָך אזוי לאַנג ווי ס'קלאַפט דאָס האַרץ,
וויילט זיך, אַז וואַרטן זאָל נאָך די נאַכט.

נאָר שקיעה יאָגט זיך, ווי רעדער אויף אַקסן,
נידעריק פאַלט די זון, טונקל ווערט די וועלט.
די שקיעה קומט — מיין ציל ווערט צעוואַקסן:
צו זאָגן די קינדער, וואָס כ'האַב נאָך פאַרפעלט.

ס'וויילט זיך האָבן צייט, איידער די יאָרן יאָגן,
איידער ס'קומט אָן די נאַכט, די לאַנגע.
די קינדער דאַרפן אונדזער וויי נישט טראָגן,
נאָר זאָלן זיי וויסן אונדזערע פאַרלאַנגען:

געקומען קיין פלאַרידע מיט אַנדערע צוזאַמען,
„ריטייערטע“ פון גרויסן רעש און רויש.
די קעלט האָט גענומען אונדזער גאַנג פאַרצאַמען,
האַבן מיר דאָס אַלץ אויף וואַרעמקייט פאַרטוישט.

מיר האָבן דאָס פאַרמעגן — מאַטעריעלע זאַכן —
צווישן זיי שוין לאַנג יושרדיק צעטיילט.
נאָר מיט דער שקיעה פראַגעס דערוואַכן:
צי האָבן מיר דען זיי אַלץ שוין דערציילט?

ווייסן זיי פאָרוואָס עס באַגלייט אונדז טרויער?
ווייסן זיי דעם פיין, אונדזער דורות-לאַנגע מורא?
געיאָגט פון לאַנד צו לאַנד, דורך טיר און טויער,
נאָר פאַר דער זינד, וואָס מיר היטן אָפּ די תורה.

זיי דאַרפן וויסן און פאַרזאָגן עס אויף שפעטער,
אז יושר האָבן יידן דורך פייער געטראָגן,
ווי טויבן, וואָס טראָגן פון שלום די בלעטער;
פאַר דעם האָט מען אונדז געהאַסט, געשלאָגן!

טייכן מיט בלוט האָבן יידן פאַרגאַסן,
פאַר לערנען דעם מענטש אַ צווייטן נישט צו טויטן.
אונדזער מאַראַל האָט די מערדער פאַרדראָסן,
דערפאַר אונדז פאַרצוימט מיט שטעכיקע פלויטן.

מ'האַט יידן געשחטן, געהאַנגען, געברענט;
די יונגע, די אַלטע, מאַן, פרוי און קינד.
איבער זעקס מיליאָן אויף איינמאַל פאַרלענדט, —
געווען בני ישראל — דאָס איז אונדזער זינד.

אייערע טאַטע-מאַמע (היינט אויך זיידע-באָבע),
זיינען קוים לעבעדיקע פון חורבן אַרויס.
אונדזער גאַנצע משפחה געוואָרן באַגראָבן —
פון די זקנים ביז קינדערלעך אין שויס.

די גאַנצע משפחה און אַלע דאָרטן,
זיינען ווילע מענטשן געווען און ערלעך,
ווי צאַרטע בלומען אין אַ דערנערדיקן גאָרטן;
געלעבט אַ לעבן האָרעפאַשנע און שווערלעך.

זיך נישט געריכט צו ווערן אויסגעראָטן,
דורך האַרצלאַזע מערדער מיט גרויזאַמער מאַכט,
וועלכע האָבן יידן פאַרפייניקט, צעטראָטן;
ס'האָבן די דייטשן אונדזער סוף פאַרטראַכט!

ווען פריי-וועלט צעשלאָגן האָט דאָס געשפענסט
און אַ הייפעלע יידן פון אומקום באַפרייט,
האָט צו מיר אַ רוס געזאָגט: „ווייל דו קענסט,
דו נעם נקמה, ס'איז געקומען די צייט!“

מיין ענטפער: „נקמה איז נישט אונדזער צוועק,
נישט אויף נקמה איז געבויט אונדזער וועלט;
מענטשלעכקייט איז אונדזער גראַדער וועג,
אויף מענטשלעכקייט איז אונדזער לעבן געשטעלט.“

איז ווען עס ווערט טונקל, דאָס טאָג ליכט צאָנקט,
צערטל איך מיינע ביכער, מיין יידישע ירושה.
מיר דוכט זיך: כ'הער פון זיי אַ געזאָנג,
די פיר קאַנטיקע אותיות — הוילע קדושה.

וויל איך, אַז איר, קינדער, זאָלט האַלטן הערלעך
אונדזער יידישע ירושה און זי אַפהיטן.
איך ווייס: יידיש היטן איז היינט שווערלעך,
ס'איז שווער צו לעבן מיט יידישע זיטן.

דאָך גלויב איך, ס'וועלן קומען נאָך צייטן,
ווען יידיש וועט איבערקומען די שווערד
און ס'וועלן פעלקער פון אַלע פיר זייטן,
מיט יידן לעבן בשלום אויף דער ערד.

ווען איך מאַך די אויגן צו ביי שקיעה,
זע איך אין דמיון דעם נביא ביים זייט,
מיט מלאך-פליגל זע איך אים פליען,
ער ווינקט צו מיר, כ'פאַרשטיי דעם באַטייט:

„אַ וואָלף מיט אַ שעפס וועלן נאָך הויזן,
אונדזער האַפענונג, אַז קומען וועט די צייט,
ס'וועט נאָך די וועלט איר ליבשאַפט באַווייזן;
גלויבן איר מוזט, כאַטש ס'איז נאָך זייער ווייט.“

וויל איך, קינדער, איר זאָלט מיט כבוד טראָגן
ביז צום סוף פון דורות אייער יידישע ירושה.
און וואָס געפירט האָט מענדעלע אויף זיין וואָגן,
זאָלט איר היטן מיט אַפשיי און קדושה.

לערנט יידיש פון די שרייבער די גרויסע:
שלום-עליכם, אַנסקי, פֿרץ, אַפאָטאָשו.
פון זיי יידיש טרינקט אַ פולע כוסה,
ס'זאָל דער „פריפעטשיק“ נישט ווערן אויסגעלאָשן.

מיר האָבן גרויסע שאַפער געהאַט אָן אַ צאָל,
כאָטש יידיש לעבן געווען ביטער ווי גאַל.
אונדזער גייסט איז שטאַרקער נאָך פון שטאַל,
אונדזער שאַפונג-המשך — אַן אייביקער קוואַל.

איך האָב דערמאָנט דאָ נעמען נאָר אַ פאַר,
ווי פאַר אַ הונגעריקן דער ערשטער ביס פון מוצא.
נאָר איך וויל פאַר אייך דאָ מאַכן קלאָר,
אַז יידיש איז שטענדיק אַ טייערער אוצר.

אַזוי ווי יידיש, כ'האַב העברעיש אויך גערן,
איך וואָלט פאַר ישראל מיין האַרץ אַוועקגעגעבן.
בעט איך אייך, קינדער, איר זאָלט מיך הערן, —
צו שטאַרקן ישראל זאָל אויך זיין אייער שטרעבן.

נאָך פאַרן לעצטן חורבן האָט אָנגעהויבן שפּראַצן
אַ קליינינקע, אייגענע יידישע לאַנד;
„אַן אייגענע הייזקע איידער פרעמדע פּאַלאַצן“,
געזאָגט האָבן יידן אינעם היטלערישן בראַנד.

שטאַרקן זיך די יידן אינעם קליינעם לאַנד,
כאָטש לעבן אויף שטענדיקער וואַך איז ביטער.
נאָר מעכטיק דאָרט איז דער יידישער באַשטאַנד,
אויף אונדזערע שונאים וואַרפט דאָס אָן אַ ציטער!

גלויב איך, אז קיין חורבן וועט שוין מער נישט קומען,
אזוי לאנג ווי ישראל איז פאר יידן א דאך.
פון אייגענעם לאנד זיי באוואכן די ארומען,
פאר יעדער סכנה איז ישראל אויף דער וואך.

העלפט זשע ישראל מיט וואָס נאָר איר קאָנט,
א מעכטיק ישראל זאָל זיין אייער ווילן.
אז איר וועט אויספילן, וואָס כ'האָב דערמאָנט,
וועל איך רויק גיין צום קבר, דעם שטילן.

און איך גלויב אויך, אז אַ לעבן נאָכן טויט,
איז אַן אַנדער לעבן דאָ אויף דער וועלט.
אזוי ווערן לעבנס פון דור צו דור געבויט,
ווען אַ לעבן ווערט פאַרלאָשן, אַ נייער לעבן קוועלט.

טראָגט זשע קינדער שטאַלץ דאָס ליכט פון עַם הספר,
טראָגט הויך ווי אַ פּאָן ליבשאַפט און יושר.
זייט יידיש מיטן גאַנצן אייפער,
איר זאָלט יידישע עטיק קיינמאָל פאַרטוישן.

מיט דעם וועט מיין שקיעה ווערן לייכטער,
ווי אַ פעדער לייכט, מיין גאַנג אויפן לעצטן וועג.
און אז מיין ווונטש וועט זיין אַ דערגרייכטער,
האָט מיין לעבן דאָ דאָך געהאַט אַ צוועק.

לייכטער וועל איך גיין צום שוואַרצן היכל,
כאָטש איך טראָג מיט זיך טרויעריקע פעק,
מיין לעצטער אָטעם וועט אויסגיין מיט אַ שמייכל,
מיט שקיעה רויקייט כ'וועל אין אייביקייט אַוועק. . .

אונדזער גרויסער חורבן. . .

א, גאָט פון מיינע פרומע טאָטע-מאָמע

א, גאָט פון מיינע פרומע טאָטע-מאָמע,
זיי האָבן געגלויבט אין רחמנות, פאָרגעבן.
פאָרוואָס האָסטו געלאָזט זיי גרויזאָם פאָרסמען?
אָזוי פיינלעך פאָרענדיקט זייער לעבן?

א, גאָט פון מיינע פרומע טאָטע-מאָמע,
זיי האָבן מיט תפילה און פאָסטן דיר געדינט.
פאָרוואָס זיי געפייניקט מיט אייזערנע קאָמען?
פאָר וואָסערע, וועלכע זינד?

א, גאָט פון מיינע פרומע טאָטע-מאָמע,
אומגעבראַכטע אויף פיינלעכער עקדה.
אויסגעראַטן זיי מיט די קינדער צוזאַמען
און אויך די אייניקלעך מיט באַבע-זיידע.

א, גאָט פון מיינע פרומע טאָטע-מאָמע,
אין זייער נויט פאָרוואָס האָסטו זיך באַהאַלטן?
ווען גאַנצע קהילות געברענט אין די פלאָמען,
פאָרוואָס האָסטו די ערד נישט געשפּאַלטן?

א, גאָט פון מיינע פרומע טאָטע-מאָמע,
זיי האָבן דיינע מצוות ערלעך געהיטן.
פאָרוואָס זיי געהאַלטן אונטער שטעכיקע צאַמען
און מיט צאָרן זייערע לעבנס פאָרשניטן?

א, גאָט פון מיינע פרומע טאָטע-מאָמע,
ווען מען האָט דיין יידיש פאָלק דערשאָטן,
פאָרוואָס האָסטו נישט אויפגעהויבן די ימען
און די זינדיקע ערד מיט אַ מבול פאָרגאַסן?

איך בין מיט זיי

איך בין אומעטום מיט זיי,
מיט יעדן יידישן מאַרטירער.
זייער פיין, אַנגסט און וויי
שטעכן מיין מוח, מיינע געהירן.

אומגעריכט געקומען טויט און סוף,
ווי אַ וויכער ווינט אין שטורעם!
גענאַרט אונדז האָבן זיי מיט בלאַף,
אונדזער טויט אַזוי אַרום געפורעמט.

צונויפגעפרעסטע עדות צוזאַמען,
געאַטעמט האָבן גאַזיקן טויט!
שלינג איך גאַזיקע פלאַמען
מיט יעדן ביסן פון מיין ברויט.

פון מאַמעס קליינע קינדער געריסן,
האַבן מערדער מיט בלוטיקע הענט.
געפייניקט זיי, געשטיקט און צעריסן,
אויך לעבעדיקע האָבן זיי פאַרברענט.

געזען כ'האָב די אויסגעליידיקטע שטיבער,
געקלאַפט מיין קאָפּ כ'האָב אין יעדער וואַנט.
טראַגט מיין קאָפּ איצט אַ הויכן פיבער,
און אייביק אין מיין האַרצן נעסט אַ בראַנד.

און כ'ליג מיט זיי אין יעדן קבר,
מיט זיי דערשטיקט, מיט זיי דערשאַסן;
געווייקט אין פיין איז מיין יעדער אבר,
מיין בלוט מיט זייערס צוזאַמען פאַרגאַסן.

מיינע שמחות אַנגעפילט מיט טרויער,
אין יעדן פייער זע איך קדושים פאַרברענט.
אַ פראַגע אין מיין קאָפּ שטענדיק בויערט:
ווי האַט אַ וועלט דאָס דערלאָזן געקענט? . .

מיון שטעטל מאַציעוו

(פּאָעמע)

מאַציעוו, מיין היים, וואָס כ'האַב פאַרלוירן,
איז צו מיר, ווי געוועזן, אין חלום געקומען.
די הילצערנע הייזער, די נידעריקע מויערן,
און די יידן, די פרייע און די פרומע.

יאַרירן, קראָמען, לאַקאַלן — אין חלום —
אַזוי ווי געוועזן, מיט זון און מיט שאַטן.
אין די שטיבלעך הויך זאָגן יידן תהילים,
די יידן, וואָס געלעבט מיט גאַטס צען געבאַטן.

אַט זע איך „פאַרשמייעט“ אַלע באַקאַנטע,
און באַקאַנט געווען זיינען אַלע אין מאַציעוו,
די בעל-עגלות און די יידן באַהאַנטע,
דער קרעמער, שוסטער, שניידער און קצב.

די יונגע חלוצים אין די ענגע לאַקאַלן,
ווי אויך די הענדלער אויף גרויסע יאַרירן;
אפילו די לערנער פון תלמודישע קוואַלן,
מישן זיך אויס מיט די פּראַסטע יידן.

מיט אַלץ ווערט געהאַנדלט, גאַרנישט גייט הפקר,
די פויערים צופרידן, געזונטע און זאַטע.
ס'קויפט אַן די בהמות, בערל לעשניפקער,
און די „גייערס“ מיט קליאַטשעס און שמאַטעס.

דער פויער פאַרלירט נישט דעם מינדסטן פּאָדעם,
אפילו האָר פון חזירים און פּערדישע עקן;
ס'האַט דער פויער פון גאַרנישט קיין שאַדן,
ס'קויפט אַלץ דער „גייער“, מיט טאַרבע און שטעקן.

אויך זע איך די קוזניעס ביים גרויסן „טאַנדייט“,
און דעם קאַוואַל מנשה, אַ ייד גאַר אַ ווונדער.
אַ שטאַרקער ייד איז ער, הויך און ברייט,
האַרעוועט כסדר אין זיין שוואַרצן „מונדיר“.

עס ברענגען פריצים זייערע פערד,
פאַר נייע פאַטקעוועס (פערדישע שייך).
וויל פערד נאָר האַלטן דעם פוס אויף דער ערד,
נאָר מנשה איז שטאַרקער פון פערד און איז גיך. . .

ווערט פערדישער פוס אין זיין האַנט געקלאַמערט,
די קלאַען מיט דער צווייטער פאַרגלייכט.
דערנאָך ווערט דער „שוך“ מיט נעגל פאַרהאַמערט,
און ס'שמייכלט מנשה, ווי דאָס זאָל זיין לייכט. . .

און ס'שעצט אויך דער פֿריץ „מאַשקען“ זיין פריינד,
ווען נאָר אין שטעטל, איז ער „מאַשקעס“ גאַסט.
„מאַשקען“ האָט ער גערן, די אַנדערע פיינט, —
„די אַנדערע יידן — אַ צרה, אַ לאַסט!“

ס'שאַפן אַלץ יידן מיט אַרבעט, מיט ווילן,
ווערט שעפע דער מאַדערנסטער מילנער.
מאַטאַרן, נישט ווינט, דרייען די מילן,
דאַרף מען נישט וואַרטן, מען מאַלט ווען מיזויל נאָר.

קומען די פויערים פון נאָענט און ווייט,
מיט תבואה אַנגעלאַדענע פורן.
צופרידענע, מען פאַרלירט נישט קיין צייט,
שעהען און טעג קאָן מען דאָ שפּאַרן.

צופרידן גאַר מיט יידישן אויפטו,
זיי שמייכלען צום ייד מיט חניפה.
ס'איז טייער דעם פויער יעדע שעה,
„מאַלאַדיעץ“ — שעפען זיי רופן. . .

די קרעמער גרייטן צו קליידונג און שיק,
און שטיוול — די שוסטער און גארבער.
דער פויער צופרידן, אַלץ האָט ער גיך;
אַ שינדלער, טעסלער, סטאַליאַר און פאַרבער.

נאָר פּלוצעם דערזע איך אַ בייזע שלאַנג,
אויפן צונג דעם סם פאַר יידן געבראַכט.
די יידן פאַרקלעמט אין דער געטאָ מיט צוואַנג,
עס ווערט די פרייהייט פאַר זיי פאַרמאַכט.

כ׳זע, ווי ס׳בוקט זיך דער פויער צום שלאַנג,
די שלאַנג זעט ווי היטלער אויס אין גאַנצן.
גייט פויער נאָך בלינד דעם מערדער גאַנג,
מיט דער שלאַנג גייט ער שוין טאַנצן.

דער ווילדער טאַנץ האָט מיך צוריקגעבראַכט
צו די כמאַרעס אויפן הימל דעם שוואַרצן,
וואָס יאָגן פון מאַציעוו אין דער וויסטער נאַכט
און שפּרייטן זיך אויס אויף מיין האַרצן.

די חושך וואַלקנס ציען אָן ברעג
און גרייכן צו מיר דורכן פענצטער.
פרעג איך: וועלן נאָך קומען ליכטיקע טעג
און פאַרטרייבן די שוואַרצע געשפענסטער?

הייליק אָרט

איבער ימען, אין די ווייטן,
דאָרטן איז מיין שטעטעלע;
אָווו אין מיינע קינדער־צייטן
געשטאַנען איז מיין בעטעלע.

דורך אַלע מיינע טרויער־טעג,
זע איך דאָרט, פון שטיבער,
ווי יידן ווערן אויפן וועג
געטריבן צו די גריבער.

ביינאַכט קומט פון דאָרט
אַ לבנה, אַ פאַרגאַסענע
מיט בלוט פון שטעטל, הייליק אָרט,
ווי ס'ליגט אַן עדה, אַ דערשאַסענע.

און כאַטש ווייט אַוועק פון אויגן,
איז נאָענט דאָרט מיר יעדער שטיין.
כאַטש פיל יאָרן שוין פאַרפלוּיגן,
אַוועק געטראָגן מיין געביין.

ליגט מיין האַרץ מיט זיי צוזאַמען,
אין צעזייטע גריבער דאָרט;
מיט מיין טאַטן, מיט מיין מאַמען,
אין מיין שטעטל, הייליק אָרט!

אין לעצטן וועג
געצייכנט פון הערש אינגער

דאס איינציקע (פון ציקל „אשווייענטשים“)
קינסטלער זיגאווי טאלקאטשאָוו

ק ד ו ש ה ש ם

(לזכרון דעם מאציעווער קב, ר' יוסף לאַשטשיווער,
און אַ טייל פון דער עדה, אומגעבראַכט ז' תמוז, תש"א — 1941)

ס'שטייט אונטערן שטעטל
אַן אַלטער מאַנאַסטיר.
לעבן אים מאַסן קברים,
גרויסע גריבער פיר.

אין זיי ליגן טאַטע-מאַמע,
קינדער, באַבע און זיידע,
דערשאַסן האָבן דייטשן דאָרט,
אַ טייל פון דער עדה!

דער גאָר ערשטער קרבן
געווען איז דער קב.
אַ באַגלויבטער אין גאָט
ביון ביטערן סוף!

געוואָרן געשלאָגן,
געחזקט, געשפּאַט,
געצווונגען אים זאָגן:
„נישטאָ איז קיין גאָט!“

„ער איז דאָ!“ —
מיט שטאַלץ ער באַשטייט.
כּעסן זיך מערדער —
אים שלאָגן פאַרן „חטא“.

שטייט עדה פאַרציטערט,
אין צער פאַרקלעמט די האַנט.
לאַכן מערדער און העכער נאָך
לאַכט דער קאַמאַנדאַנט.

חזקט מיט געלעכטער,
שרייט מיט פרעכן שפאָט:
„דאָנערוועטער, יודן פרעכע,
ווי איז אייער גאָט?“

שיסט אַרײַן אין קב אַ קויל.
קב שרײַט: „שמע ישראל!“
טראָגט זיך זײַן געשרײַ
איבער באַרג און טאָל.

נאָכן קב גײט די עדה
צום גרוב ווי אין אַ קלעם.
ווי דער קב שטאַרבט אײַעדער
— קדושים אויף קדוש השם!

אַ שטאַלצע שוועסטער

(אין אַנדענק פֿון קיטי קאַרצענעל, אַ ייִדיש מיידל
אַליין זיך אומגעבראַכט אין מאַציעוו, אין 1942)

ווען איבער הייזער ייִדישע
לויפן מערדער מאַסן,
זוכן יידן אומעטום צו טויטן.
צוזאַמען אַרעמע און נגידישע,
מתים ליגן אויף די גאַסן,
אויף די וועגן, ביי די פֿלויטן.

מיט „ליבע“ צו אַ ייִדיש מיידל,
צו אונדזער קיטי קאַרצענעל,
קומט דער געסטאַפּאַ קאַמאַנדאַנט.
זאָגט: איך האָב פֿאַר דיר
פֿאַרגרייט אַ שיינע צעל,
ווי דיין לעבן וועט זיין „קראַנט“.

צעקלינגט די שיינע מיט געלעכטער,
פול מיט שטאַלץ, וויי און פיין.
אַ זשילעטקע אין האַנט דער רעכטער
שניידט אין לינקער האַנט אַריין. . .

טונקט אַ פעדער אין בלוט דער קרבן,
שרייבט אַליין אין גסיסה בראַנד:
„בעסער אַט אַזוי צו שטאַרבן,
איידער לעבן מיט אַזאַ שאַנד!“

שבתדיקע לייכטער

אין מיין אָרעם שטעטל,
אין וואָלין, אוקראַינע,
פלעגן ליכט אין לייכטער
פון די שטובן שיינען.

יום־טוב, פרייטיק נאַכט,
האַבן געפינקלט ליכט.
געבענטשט דורך מאַמעס הענט,
מיט שמייכלדיק געזיכט.

חרוב איז מיין שטעטל
געוואָרן מיט אַ מאָל!
אומגעבראַכט די יידן,
פאַרשטומט דאָס יידיש קול!

די דייטשן און אוקראַינער
האַבן אַלע אויסגעקוילעט.
פון טייערע הייזער יידישע
געבליבן ווענט נאָר הוילע.

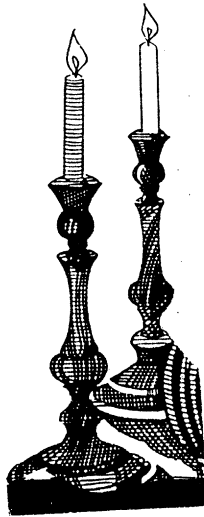
צערויבט דאָס „האַב־און־גוטס“
פון די יידישע שטיבער.
דער זכר פון די יידן
זיינען מאַסן קברים־גריבער.

פון די „שמוציקע“ יידן
„ריין“ געמאַכט די שטאָט.
דאָס אַרעמע פאַרמעגן
„קאַנפּיסקירט“ מען האָט.

אין „פערפעקטער“ אָרדענונג
אַלץ דאָרט צעראַבירט.
„אויסגערוימט“ די שטיבער,
און אַ חשבון געפירט.

די שבת־לייכטער אויסגעלייגט
אויפן מיטן מאַרק,
ביים „ריקצוג“ האָבן מערדער
געלאָזן אָט דעם באַרג.

פאַלט אַ רעגן פון די וואַלקנס,
די לייכטער נאַסע ווערן;
ס'איז מסתמא נישט קיין רעגן,
נאָר מאַמעס הייסע טרערן. . .

ס'וויינט אויך דער וואַלד

דאָמבעס, סאַסנעס, בעריאָזן,
הויכע ביימער, גראָב און אַלט,
סודותדיק דער ווינט טוט בלאָזן,
אין אַ טרויער געהילט דער וואַלד.

כאָטש וועווריקעס שפּרינגען אומעטום
און פייגל פּלאַטערן און רוישן.
דאָך אומעט שטאַרקער הענגט אַרום,
אפילו אין נעסטן געפּלאַכטן ווי קוישן.

דער ווייטיק, דוכט זיך, האָט פּליגל.
ער קלאָגט דורכן שופּר-האַרן.
אַ בוים טוט באַוויינען אַ וויגל,
וואָס איז דאָ פּאַר-תּומט געוואָרן.

עלטערן האָבן דאָ קינדער פּאַרלוירן,
נישט דערלעבט צו ווערן מיט נחת באַגליקט.
אוקראַינער מערדער, אין רוצחישן צאָרן,
האַבן די עופּעלעך גרויזאַם דערשטיקט.

קברים דאָ פּאַר יידן אָן לוויית,
דער טייול אין וואַלד לאַכט און לאַכט.
אוקראַינער, ווי ווילדע חיות,
האַבן אַ בית-עולם פּאַר יידן דאָ געמאַכט.

דורך ביימער, ווי לייונט מיט לאַטעס,
דער פּאַרטאַג, טרויעריק ער גרויט.
דאָ האָבן יידישע מאַמעס און טאַטעס
באַוויינט זייערע קינדערס גרויזאַמען טויט.

די טרערן זיי ווערן נישט טרוקן,
זיי מערן זיך אָן צאָל און מערן,
ווער קאָן אַזאַ צער דען דערשטיקן?
ווער קאָן דען פאַרהאַלטן די טרערן?

אינעם וואַלדיקן גערויש זיך טראָגן
אויף אייביק די קרעכצן און אויען.
ווי די יידן, די ביימער, זיי קלאָגן,
אַזוי וועלן זיי אייביק שוין וויען. . .

אַ יודישע פרוי זאָגט קרוש אין וואַלד
געצייכנט פֿון הערש אינגער

מלאכים

(פאָעמע געווידמעט די צדיקי אומות העולם)

נאָך אַלס קינד האָב איך געווונדערט:
ווי זעט אויס אַ גוטער מלאך?
איז ער ווי אַ פּאַקל אָנגעצונדן?
איר ער רויט, צי ווייס ווי קאַלך?...

העלפט ער מענטשן אין דער נאַכט?
צי כאַפט ער ווען אַ דרימל?
און אפשר ווי אַ שומר וואַכט,
און פליט צווישן ערד און הימל?

נאָר ווען אונדז איז שלעכט געוואָרן,
פאַר יידן חושך די אַרומען.
אַן ענטפער כ'האָב געהאַט אַ קלאָרן,
ווען מ'איז צו „מלאכים“ אָנגעקומען.

ווי גרויסע הונגעריקע טשאַטעס וועלף,
זיינען דייטשן, אוקראַינער באַפאַלן יידן.
די דייטשן פון דער אוקראַינישער הילף
זיינען שטאַרק געווען צופרידן.

ראַבירן, מאָרדן, מיט האַס באַצאָלט;
אַ יידן־פריינד געווען צו שפּאַט.
ווער יידן ראַטעווען האָט געוואָלט,
מיט זיין לעבן איז געווען באַדראָט!

ווען ווי מיסט געיאָגט פון ווינט,
געוועזן הפקר יידיש בלוט.
האָבן „מלאכים“ שטיל, געשווינד,
באוויזן גבורה, באוויזן מוט.

אויפן חורבן געלאָזט אַ קלאָג,
שטיל געקעמפט קעגן שלעכטס,
ווי סאָלדאָט געוואַכט בייטאָג,
נישט געשלאָפן גאַנצע נעכט.

ווי אַדלער הויך, די אויגן אָפן,
געזען גאָר אַן אַנדער וועלט,
באַהאַלטן אונדז, געגעבן האָפן,
אייגן לעבן איינגעשטעלט.

אינעם אומגליק, אונדזער גרעסטער,
באַהאַלטן יידן פונעם טויט;
ווי ברידער אייגענע און שוועסטער
געטיילט זיך מיט אַ שטיקל ברויט.

ווייניק זיינען זיי געוועזן,
מיט מענטשלעך ווירדיקן געפיל.
דאָך מיט זייער גאַנצן וועזן,
געהאַלפן יידן אין דער שטיל.

ביינאַכט רויק נישט געשלאָפן,
בייטאָג אויך נישט געוואַגט קיין דרימל.
געוואַרעמט מיט אַ וואָרט פון האָפן,
ווי מלאכים פונעם הימל.

באַהאַלטן אונדז אין הויכע סטויגן
האַבן אונדז די גוטע רעטער.
מיט פאַרוויינטע, פייכטע אויגן
האַבן מיר זיי פאַרגעטערט.

ווען ס'האַבן מערדער פון אייראָפּע,
מיט יידיש בלוט געווייקט די ערד;
מיט ווילד־חיהשן האָפּען,
יידישע לעבנס געשניטן מיט שווערד.

איז ייד געלאָפן פון צעשמעטער,
מיט שמע ישראל אויפן צונג;
איז ווער דערלאָפן צו די רעטער,
געזען האָט ער פון גאָט אַ פונק.

ווען שלעכט געוועזן איז דאָס לעבן,
פינצטער, ביטערער פון גאַל.
האָבן זיי אונדז נעסט געגעבן
אין סטויגן, בונקער, צי אין שטאַל.

שטיל גערעדט אין מיטן נאַכט
צו אונדז, די רעטער אין דער נעסט;
אונדז געהיטן און באַוואַכט,
ווי אייגן בלוט, ווי ליבע געסט.

פאַרזיכטיק, מיט יעדן טראָט,
אונדז געבעטן אָנגיין, שטרעבן.
ווען „יודן־ריין“ געווען די שטאַט,
ביי זיי פולסירט האָט יידיש לעבן.

טראַכט איך שטענדיק וועגן זיי,
דורך גאַנצע מעת־לעתן.
בעט איך, קינדער, איך באַשטיי,
איר זאָלט זיי נישט פאַרגעסן.

דערמאָנען מיט אַכט זאָל איעדער,
אַ העלדן־כבוד זיי שענקען;
אויף קומענדיקע דורות כסדר,
ווי מלאכים זיי געדענקען.

די יאָרן נאָכן חורבן. . .

מיינע חלומות

(פאָעמע)

.א.

איך פיל די קדושים מאָנען:
„קיינמאָל אונדז זאָלט איר פאַרגעסן.“
מיט כבוד וועל איך זיי דערמאָנען
דורך אַלע מיינע מעת-לעתן.

אין מיין דמיון זע איך זיי בייטאָג,
איך זע זיי אין חלום ביינאכט,
ווען איבערבייטן כ'וויל מיין קלאָג.
חלומט זיך מיר, וואָס כ'טראַכט.

כ'טראַכט אַ מאָל, ווי גוט וואָלט זיין,
ווען אַ חלום וואָלט געווען די גרויל.
ס'וואָלט געענדיקט זיך מיין פיין,
געזונגען פריילעך וואָלט מיין מויל.

און זינגען, גלייך מיך דערמאָנט
אין די יידן אַלע — אַלטע, יונגע —
אַלע, וואָס איך האָב געקאָנט,
האָבן ליב געהאַט צו זינגען.

קומען מיר חלומות אין די נעכט,
במשך אַלע פיר סעזאָנען.
מיט געזאָנג, אין חלום געפלעכט,
לויטן קול זיי אַלעמען צו דערקאָנען.

הער איך אין חלום זייער זיסן קול,
ס'געזאָנג פון שטעטל מישט זיך צונויף.
לויף איך אַהין דורך באַרג און טאָל,
ווי אַ הירש אין ווילדן געלויף.

ווען איך קום אין שטעטל דאָרט,
דורך די פענצטער פון די דירות
און פון יעדן איינעם אָרט,
הער איך זינגען שיינע זמירות.

כ'זע דעם היימיש אַלטן פלויט,
אין דער שטוב אַ קינדער-בעטל,
אַרעמע יידן וווינען דאָרט,
דאָך זינגען זיי מיטן שטעטל.

ס'איז נייער פּרילינג; טשאַטעס
פייגל נידערן פון הויכן
צו פעלדער, ווי שוואַרצע לאַטעס,
מיט געזאָנג זיי טויכן.

קלינגט די לופט מיט זייער טרילינג,
באַגלייט זיי אויך אַ „גין גאַן“.
טירן אָפן, נייער פּרילינג,
די שמידן האַמערן אויס אַ טאָן.

מיט דעם שטעטל, ווייט מען הערט,
פון קוזניעס זינגען מיט די שמידן.
דאָס געזאָנג אַלץ העכער ווערט –
עס זינגען לידער אַלע יידן.

מיט די לידער קלינגט דאָס שטאָל,
ס'טרילן פייגל אויפן פלויט;
לעב איך איבער דעם „אַמאָל“
און פאַרגעס אין זייער טויט.

ב.

אין צווייטן חלום איז זומער דאָרט.
בלומען רייפן, פעלדער יוירן.
מיט גרין באַוואַקסן יעדעס אָרט,
און די ביימער פרוכט געבוירן.

ווי איינגעטונקען קאָפּ אין שווייס,
זיצט אין דרויסן אונדזער שכן,
שניידט ער העלצער צו מיט פלייס,
ווי די מאַמע שניידט אַ קוכן.

און מיט אַ שטימע, מילדער, ווייכער,
אַ תהילים ניגונדל ער טוט אַ ברום.
זאָגט תהילים אפילו ווען ער בויערט לעכער;
דער סטעלמאַך איז דאָך זייער פרום.

כ'האָב אין גאַנצן גאָר פאַרגעסן,
דורך דער זיסער חלום-שעה,
אַז ווו דער סטעלמאַך איז געזעסן,
איז קיין ייד דאָרט מער נישטאָ!

ג.

אין דריטן חלום איז שוין אַסיען.
זע איך יידן גיין אויף וועגן.
יעדער וועג, ווי טייך פאַרגאַסן,
טאָפטשען יידן אינעם רעגן.

ווו איך גיב מיין אויג אַ וואַרף,
גייען פאַכלייט צו באַדינען
די פויערן — פון דאָרף צו דאָרף,
אַבי אַ שטיקל ברויט פאַרדינען.

מיט געצייג אויף דער פלייצע,
אין געפייף און בלאָז פון ווינט,
האָט דען ייד אַן אַנדער עצה?
מ'דאַרף באַשפּייזן ווייב און קינד.

אַליין איך וויל נישט ווערן נאַס,
צום בית-מדרש כ'טו אַ שפרונג.
לערנען יידן דאָרטן ש"ס,
און תורה לערנען אַלט און יונג.

פאַרגעסן כ'האַב אין חלום-נאַכט,
אַז די לערנער און די פאַך-הענט
זיינען לאַנג שוין אומגעבראַכט,
אויסגעשאָסן און פאַרברענט.

.ד

דער פערטער חלום, אַן אַנדער מוסטער:
איך זע דאָס שטעטל באַדעקט מיט שניי.
אין שטוב אַ שניידער אָדער שוסטער,
ביי דער אַרבעט זינגען זיי.

איינער פרעסט, איינער האַמערט,
און זיי זינגען צו אַ ליד.
אַ שוך אין קאָפעטע פאַרקלאַמערט
און דאָס פרעסל קאַכט און זידט.

די ווייבער חוזקן פון מענער:
„ס'קלינגט ווי אַ פורים גראַגער“...
די מענער טענהן: „אַט די טענער
זיינען גאָר פון לעצטן שלאַגער“... .

פראָסט איז שטאַרק, די שטוב איז קאַלט,
ליגן קינדערלעך אין בעט.
דאָס גרויסע הויז איז זייער אַלט,
נאָר די אַרעמקייט איז „פאַרדעקט“ . . .

פאַרגעסן: אַ חלום איז דער שניי און פראָסט,
און ליידיק איז דאָס אַלטע הויז.
ס'האַבן מערדער זיך צעלאָזט,
געשלעפט יידן פון דאָרט אַרויס!

פאַרשלעפט זיי צו די ליים־גריבער,
און דאָרטן יידיש בלוט פאַרגאַסן.
מענער, פרויען און קינדער ליבע,
אַלעמען דאָרט אויסגעשאָסן!

ס'איז נאָר אַ חלום מיר פאַרבליבן,
אין האַרץ דער ווייטיק איינגעגעסן.
פרעגט מיין נשמה, די טריבע:
צי קאָן דאָס ווער אַ מאָל פאַרגעסן?

איך פארלאז דיך, אוקראינע

(סאָנאַטע)

יעדער בוים, וואָס כ'האָב געפלאַנצט, איז מיין עדות,
ווי ליב געהאַט, אוקראַינע, כ'האָב דיין ערד.
ווי מיינע טאַטע-מאַמע, מיינע זיידעס,
האָבן אויף איר אזוי געאַרבעט שווער.

כ'האָב ליב געהאַט דיין גרינעם ברייטן סטעפ;
ווען דיין זון גייט אויף און ווען זי נידערט.
דיינע וועלדער מיט די הויכע סאַסנע קעפ,
די דאַרפישע פאַרנאַכטן, אָנגעפילט מיט לידער.

איצט פאַרלאָז איך דיין מיט בלוט-אָנגעזאָפטער ערד,
נישט צו קומען צוריק, כ'האָב זיך באַשווערט.
אַ קללה איך שיק דיר, דאָס אַלטע לאַנד מיינע:

פאַר יעדן יידיש טראָפן בלוט, פאַר יעדער טרער,
באַצאָלן זאָלסטו, ס'איז מיין איינציקער באַגער,
מיט בלוט באַצאָלן זאָלסטו נאָך, אוקראַינע!

פערענוואַלד 1946

א ייד אין דער אוקראינע
געצייכנט פון זינאווי טאלקאטשאָוו

צו די שטערן
קינסטלער סטאטיס קראסאוסקאס

צו די שטערן

וויינען ווילט זיך, די פויסטן קלעמען,
נאָר די אויגן האָבן מער קיין טרערן.
אויף דער ערד איז נישטאָ פאַר וועמען,
וויינט מיין האַרץ צו די הויכע שטערן.

איך וויל רעדן, שרייען און דערציילן,
ווילן מענטשן מיך נישט הערן.
ווער וויל דען „יענעמס“ ליידין טיילן?
רעד איך צו די הויכע שטערן.

אפשר בין איך מענטשן גאָר דערעסן,
מיט מיין אומעט און פאַרצערן?
מענטשן ווילן דאָ דעם חורבן פאַרגעסן,
געדענקן וועלן אפשר די הויכע שטערן?

ביזן לעצטן אָטעם וועט מיין האַרץ באַוויינען,
קיינער קאָן מיר נישט פאַרשטערן.
נאָר געראַטעוועטע ווייסן מיינע פיינען
און אפשר אויך די הויכע שטערן?

דורך נעכט געוואַנדערט, אין נויט און קימער,
דוכט מיר, אַז נאָר זיי זעען מיך און הערן,
מיט זייער פינקל־שיינענדיקן שימער,
ווינקען אַראָפּ די הויכע שטערן.

זיי זיינען עדות פון אונדזער וואַנדער־גיי.
אונדזערע סודות קיינער זאָל נישט הערן.
אַ שטערנדיקע נאַכט דערמאָנט אויף דאָס ניי,
אַז געהאַלפן האָט דאָס ליכט פון שטערן.

אין די נעכט געווען אונדזערע פירער,
דורך פעלדער, ראָוועס און וואַלדיקע פאַרקערן.
טראַכט איך: אפשר זיינען נשמות פון מאַרטירער
פאַרוואַנדלט אין פינקל־שיין פון שטערן. . .

גיב מיר אַ טרוים

אַ, רעגנדיקע נאַכט, גיב מיר אַ טרוים,
אַ וויזיע פון אַ צעוואַקסענעם בוים.
אַ חלום פון שטעטל, וואָס ס'איז מיר אייגן,
מיט ליבסטע אַ סך, צעוואַקסן ווי צווייגן.

מאָך מיך פאַרגעסן, וואָס פון מיר איז געוואָרן,
מיין האַרץ איז פול מיט צער און צאַרן.
נאַכט, אין אַרעמס ווי אַ מאַמע מיך טוליע,
ווען נאָך אַלס קינד מיט קינדער איך הוליע.

ווען דאָס הויזגעזינד איז געוועזן צוזאַמען,
מיט ליבשאַפט געהיטן מיך האָבן טאַטע-מאַמע.
און ברידער, וואָס שפילן אין פוטבאָל און לאַכן,
איך קאַפּע אַ פילקע, כדי זיי נאַכמאַכן. . .

און פעטערס מיט בערד, מומעס גאָר פרומע;
מיר קומען נאָך „שבת-אויפס“ צו אַ מומען.
זי גיט דעם קינד אַן עפל, אַ צוקערקע,
און דערציילט פון איר טאַכטער אין אַמעריקע.

אַן אַנדערע מומע טיילט אויך גוטע זאַכן,
מיר קוועלן, ס'איז היימלעך, אַלע דאָ לאַכן.
ס'לאַכן די ביימער, דער הימל, די שטיבער —
ס'א ליכטיקער שבת, אַ שיינער, אַ ליבער.

די קווינען, זיי רעדן און דערציילן כסדר
וועגן „שפיצלעך“, וואָס זיי טוען אַפּ אין חדר:
„ווען דער רבי געכאַפּט אַ דרימל אויף אַ רגע,
מיר האָבן זיין באָרד צום טיש צוגענעגלט“...

זיי האָבן אויך דעם רבינס קאַנטשיק באַהאַלטן
און דערצאָרנט דעם מלמד, דעם אַלטן.
איך בין זיי מקנא, די גרויסע שוין יינגען,
און לאַך פון די שפיצלעך, וואָס איז זיי געלונגען. . .

און ניט בלויז שבת, ס'איז אויך גוט אין דער וואָכן,
טאַטע־מאַמע טראָגן מיט ליבשאַפט די יאָכן —
צו מאַכן דאָס לעבן שענער און לינדער
פאַר אונדז, דריי בחורים, זייערע קינדער.

נישטאָ שוין זיי אַלע, שוין לאַנג אויסגעראַטן
דורך רויבן און מאַרדן, ברענען און בראַטן.
און זעט נאָר, וואָס פון מיר איז געוואָרן:
אַ ייד אָנגעפילט מיט צער און צאַרן.

איך זע זיי אין דמיון, בייטאָג און ביינאַכט,
ווי איך זאָל, ווי אַ זעלנער, שטיין אויף דער וואַך
ביי אַפּגעהאַקטע לעבנס, ווי ביי אַן אַפּגעהאַקטן בוים.
בעט איך פאַר אַ וויזיע, פאַר אַ גוטן טרוים.

מיינע טרוימען זיינען אַוועק

מיינע שיינע יוגנטלעכע טרוימען,
זיינען ווייט פון מיר אַוועק.
צעריסן ליגן זיי אויף שטעכל צוימען;
צו מיינע טרוימען געקומען איז אַן עק!

זיי האָבן זיך באַהאַפֿטן מיטן ווייטיק
פון קינדער, עלטערן, באַבעס און זיידעס.
גרויליק פאַרשניטענע פּריצייטיק,
אומגעבראַכטע מיט גאַנצע עדות!

מידע, מיט מאַרטירער אין לעצטן גאַנג
זיינען זיי אין פיין מיטגעגאַנגען.
מיט די קדושימס לעצטן איכדהגעזאַנג
און מיט זייער „שמע ישראל“ אויסגעגאַנגען!

ווי עס בלייבט ליגן אַן אַלטער לאַמטערן,
פאַרזשאַווערט אין קעלער מיט שטויב געדיכט,
ליגן מיינע טרוימען ווי טויטע שטערן
אויסגעלאָשן. אַן אַ טרוים בין איך!

פון גריבער קאַנען טרוימען זיך נישט קערן;
אַן אַ טרוים איז אין האַרצן קאַלט.
אַן אַ טרוים איז טרויעריק מיין קלערן,
אַן אַ טרוים איז מיין גאַנץ געשטאַלט!

די טרוימען קאַנען מער צו מיר נישט קומען,
מוז איך גיין אויפן וועג אַנטקעגן זיי.
אויסגעגאַנגען אין די קברימדיקע תהומען
מיטן לעצטן „שמע ישראל“ אויסגעשריי!

ש מ ע י ש ר א ל

פֿאַעטן זינגען וועגן שטערן,
וועגן פראַכט פון דער נאַכט.
און איך וואַרט, אַז טאָג זאָל ווערן,
די וועלט זאָל ווערן אויפגעוואַכט.

אייניקע זינגען וועגן ימען,
וועגן כוואַליעס, מעכטיק, גרויס.
און איך זע נאָר שטעכל-צאַמען,
אין דער געטאָ כ'זע מיין הויז.

אייניקע זינגען וועגן זון-שיין,
וועגן ליכטיקייט פון שטראַלן.
און איך זע נאָר שרעק און פיין
אין אַ וועלט, וואָס איז געפאַלן.

ווי דער מענטש אין אייגן פּלאַנטער,
ווייסט נישט צווישן שלעכט און גוט.
ער ווערט ווי חיה אַ דערקאַנטער,
וואָס זעטיקט זיך מיט טויט און בלוט.

ווי זשע קאַן איך זינגען גאָר
וועגן ימען, שטערן אָן אַ צאָל?
אַז די אויערן מיינע הערן נאָר
לעצטע קולות: ש מ ע י ש ר א ל !

דער צוואַנציקסטער יאָרהונדערט

דער צוואַנציקסטער יאָרהונדערט
האָט אַלעמען פאַרווונדערט.
היטלער אַדאָלף, סטאַלין יאַסעף
האָבן מענטשן, ווי היי געקאָסט!

די טיראַנען געוואָרן שנעל ווי געטער,
ביי זייערע „מאַסן“ געוואָרן רעטער:
„קיינ בעסערע נישט פאַראַנען,
נאָר נאָך זיי דאַרפן מיר שפּאַנען!“

די טיראַנען האָבן טויט געשפינען,
מיט גאַלע ליגנס די מאַכט געוונען.
מיט ליגנס גערייצט צו האַסן
פעלקער קעגן פעלקער און ראַסן!

ווען היטלערישע ברוינע האַרדעס
האָבן מיט רציחה געמאַרדעט
קינדער יידישע אין די וויגן,
האָט די גאַנצע וועלט געשוויגן!

ווען סטאַלין האָט געוואָרפן קויט
אויף יידישקייט, און טויט
באַשטימט פאַר יידישע פּאַעטן,
האָבן דאָס געלויבט סאָוועטישע גאַנעטן.

ווען היטלער האָט יידן געברענט
צווישן שטיינערנע קרעמאַטאָריע ווענט
און ווי מיסט דאָס אַש צעשפּרייט
איבער פעלדער, ווייט און ברייט,

איז נישט נאָר פון יידישן געביין,
וואָס פאַרלאָזט געווען אליין,
יאָגט דער ווינט אַרום דאָס אַש
און דאָס בלוט דער רעגן וואַשט,

נאָר עס ליגט די גאַנצע וועלט,
כאָטש מאַסקירט און פאַרשטעלט,
אין דער גאַז-קאַמער פאַרקלעמט –
שטאַרק צעבראַכן און פאַרשעמט!

אין אַש נישט נאָר די יידן-נאַציע,
נאָר די גאַנצע ציוויליזאַציע
פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט
ליגט דאָרט בלוטיק פאַרווונדעט! . .

א קינד געידישט

(סאַנאַטע — פאַר חימקען)

ס'האַט אין בייערן א ייד געידישט דאָרט זיין קינד,
אויף פרשת-דרכים, היימלאָז, אָן אַן אייגן העמד;
פון זיין היים פאַריאַגט, ווי שטרוי פון ביזן ווינט,
מישט זיך דער טרויער מיט דער פרייד אין דער פרעמד.

אונטערוועגנס, א ייד זיין קינד איצטער יידישט,
ווערט ביי אים דער טרויער מיט נחת באַגליקט.
דאָס ניי-געבוירענע, ווי אַ נס, איז אַ חידוש,
אַבער צער און ווייטיק, ווי אַ שווערע משא דריקט.

די אויגן פייכט; אַ טרער אויף זיין פנים רינט.
אַ טרער פון צער, אַ טרער פון ליבשאַפט צום קינד,
וואָס צו זיין אַ שטאַלצער ייד ווערט געבענטשט;

געבענטשט אין בלוט — נאָך אַזויפיל בלוט —
אַ גוטער ייד, אַ ייד מיט האַפענונג און מוט,
אַ ייד מיט גלויבן אין דער גוטסקייט פונעם מענטש.

(געשריבן אין פערענוואַלד, נאָו. 1, 1945)

נייע בלימלעך

(געווידמעט די קינדערלעך פון דער שארית הפליטה)

אייגעלעך פינקלען
אויף פנימלעך פארזאָרגטע,
בליקן פאַרבענקטע, פאַרצערטע,
דאָך בליען זיי און וואַקסן
פאַרשפּאַרטע אין גאַרטן,
חנעוודיקע און צאַרטע. . .

קעלטן נאָך און פּרעסט אין דרויסן,
דאָך בלימעלעך מערן זיך און גרויסן.

פּרעגט אַ פּרעמדער,
וואָס האָט נישט פאַרשטאַנען:
„ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך? ...
און זאָגט מיר פון וואַנען?“

איז זאָל ער וויסן, אַז שטאַרקער פון פּלאַם
איז די יניקה פון אייביקן שטאַם! ...

וואַקסן זיי, ווערט רייף דער גאַרטן,
נישט פון רעגן, נישט פון טוי,
נאָר פון פאַרבענקטע טרערן. . .
וועלן בלימעלעך נאָך בליען דאָרטן,
ווי זייער בלי אין ווייס און בלוי,
וועט קיינער מער נישט שטערן. . .

(געשריבן אין פּרענוואַלד, 1945)

פרייטיק צו נאכט

(פון מיין טאג-בוך אין פערענוואָלד)

א טאָג פאַרגייט ווי אַלע מאָל, אַ פּראָסטער.
ס'האַט קיינער נישט געפאַרעט זיך ביים קאַכן.
שטייט דער טיש אַ נאַקעטער, פאַרלאָזטער.
עס שמעקט נישט שבתדיק, נאָר ווי אין דער וואַכן.

ס'זינגט דאָ קיינער נישט דעם „בל מקדש“,
דער שבת קודש ניגון איז נאָך אַלץ שטום!
ס'זאָגט נישט קיינער צו קיינעם: „תתחדש“,
קיין קלאַנג פון פריילעכקייט נישטאָ אַרום. . .

ס'לייכטן נישט קיין שבתדיקע לייכטער,
קיין אויסגעשייערט, אויסגעפּוצט געשיר.
נאָר דער „ווילגאַשטש“ פון דער וואַנט, דער פייכטער,
גלאַנצט אַראָפּ ווי אַן אָפענער געשוויר.

ס'קומט נישט קיינער זאָגן „א גוט שבת“,
ס'צאָנקט אַ ליכטל, פאַלן שאַטנס אויף ווענט.
נישטאָ קיין פרומע, נישטאָ קיין „דראַבעס“,
ס'ליגט דער שבת מיט דער וואַך פאַרברענט!

אמאָל איז געווען...

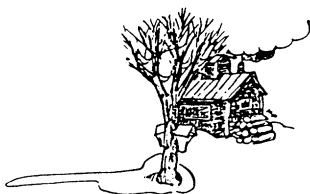

מיין טרויעריק ליד

איביק שוין, ווי אַ שווערער שטיין,
וועט דריקן מיין האַרץ און מיין ליד.
דער אומעט, גרויליק, ווי שאַקאַלן-געוויין,
פוסט ווי פעלדער נאַכן שניט.

קומט אָן מיין ליד מיט די בלעטער-פאַלן,
מיט דעם שוואַרצן כמאַרנעם טאַג.
ווען די זון באַהאַלט אירע שטראַלן
און ווען דער הימל וויינט און קלאַגט.

מיט איביקער בענקשאַפט פול איז מיין ליד.
מיינע ניגונים אויסגעווייקט אין טרויער.
ווי זשע אַנדערש זינגען קאַן אַ ייד,
וואָס איז אַדורך דעם גרויליקן טויטן-טויער?...

א תפילה אזא

פון שארית הפליטה —
א ייד אין צער,
שיקט אזא תפילה
צום בורא, דעם האַר:

גאָט, הער און פאַרנעם
מיין האַרציק געבעט;
ווען תשובה צו טון
איז פאַר דער וועלט שוין שפעט. . .

פון זיבעטן טאָג
הייב אָן אויף צוריק;
צעשטער יעדן וועג,
צעברעך יעדע בריק!

מאָך אויס פון דער וועלט,
און אויס פונעם הימל;
מאָך אַ תוהו ובוהו —
פאַרדעק עס מיט שימל!

אויב שלאָגן מען מוז,
איז אַלץ שוין צעשלאָג;
זאָל זיין ווי געווען
פאַר בראשית דער טאָג! . .

צו מדינת ישראל. . .

נישטאָ קיין ברירה

דורך קאַמפן ביז גאָר,
מאַרשירט אונדזער דור,
צו אַ נייעם לעבן מיר שפּאַנען.
פון דער נעכטיקער שרעק
מיר זיינען אַוועק,
נאָר טױועט אונדז אייביק דערמאַנען.

קיינער וועט רעכט אונדז נישט געבן,
שפּאַנען אַליין מיר צו אַ ניי לעבן,
אַליין, מען מוז גיין אָט אַזוי;
מיט ביקס און מיט אַקער,
מיט אייגענעם פּלאַקער,
„בי שוכן עם לברו!“

דורך בלוט און טרערן
געלערנט זיך ווערן,
כוח מוז זיין די לערע;
קיינעם נישט געטרויען,
אַליין קעמפן און בויען,
אונדזער דור האָט קיין אַנדערע ברירה!

דער פרוכטבארער בוים

(א משל)

אין ווילדן וואָלד איז געשטאַנען אַ בוים,
אַ פרוכטבארער, אָבער פאַרוואָגלט אין תהום.

די ווילדע ביימער האָבן געבלאָזן מיט פֿעס,
געיאָגט אויף אים שטורעמס מיט רוגזה און האַס.

דאָך געשפּרייט זיינע צווייגן, געגרינט זיינע בלעטער,
האָט דער פרוכטבארער בוים אין ביטערן וועטער.

דער פרוכטבארער בוים געווען עלטער פון אַלע,
די ווילדע שכנים האָסן די דאָזיקע מעלה.

ביז איינמאָל אַ בוים, פאַרפֿעסט און ווילד,
האָט זיך אויפן פרוכטבארן בוים אָנגעצילט.

זיך געוואָרפן מיט מאַכט און ווילדער קראַפט,
צעבראָכן דעם קערפער, צעגאָסן זיין זאַפט.

מיט הילף פון אַנדערע, אינעם וואָלד דעם גרויסן,
זיינע צווייגן צעשניטן, זיינע בלעטער צעשטויסן.

אויפן בוים געבלאָזן מיט שטורעם און פלאַם,
ביז ס'איז בלויז פאַרבליבן אַ פאַרשניטענער שטאַם.

נאָר קיינער האָט נישט געהאַט קיין באַגריף,
אַז דער אַלטער שטאַם איז פאַרוואָרצלט גאָר טיף.

איז ווי נאָר ס'איז אַריבער דער שטאַרקער שטורעם,
האָבן נייע צווייגלעך פון שטאַם זיך געפורעמט.

פון טיפע וואָרצלען יניקה געצויגן,
טרערן ווי רעגן זיך געגאָסן פון אויגן.

צום ווונדער פון אומפארשטענדלעכע „טראָצן“,
האַבן בלעטער אויף צווייגלעך גענומען ווידער שפראַצן...

ווונדערן זיך אַלע און גאַפן מן הסתם:
„ווי קאַן עפעס וואַקסן נאָך אַזאַ פּלאַם?“

געמיינט, אַז דער אַלטער איז אויף אייביק פאַרשניטן,
און זעט נאָר דעם ווונדער — נייע צעבליטן. . .

— — — — —

דאָס יידישע פּאַלק, ווי דער בוים דער אַלטער,
וואָס געוואָרן פאַרברענט פון דער וועלט, דער קאַלטער,

האַט פאַרשפּראַצט אירע האַלאַוועשקעס אויף דאָס ניי
און מיט שטאַלץ היינט מיר זאָגן: „עם ישראל חי!“

גבורי ישראל

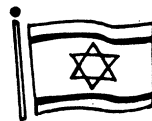
פלאטערט הויך
די ווייס-בלויע פאָן,
ס'איז אַ סאַלוט צו די זיגער!
פאַר דער וועלט
ס'איז אַ דערמאָן,
אַז יידן קעמפן ווי טיגער!

ס'האַבן זיך גערימט
די צאָלרייכע פיינט;
האַבן מיט פאַרניכטונג געשראַקן!
האַט יידישע גבורה
זיי נישט געשוינט,
און פאַרשטומט זייערע גלאַקן. . .

ס'האַט גבורה באַוויזן
דאָס הייפל ישראל,
און אָפּגעהאַלטן גרויס נצחון!
אַזוי ווי די מכביער
פונעם אַמאָל,
דעם שונאס רוקן צעבראַכן!

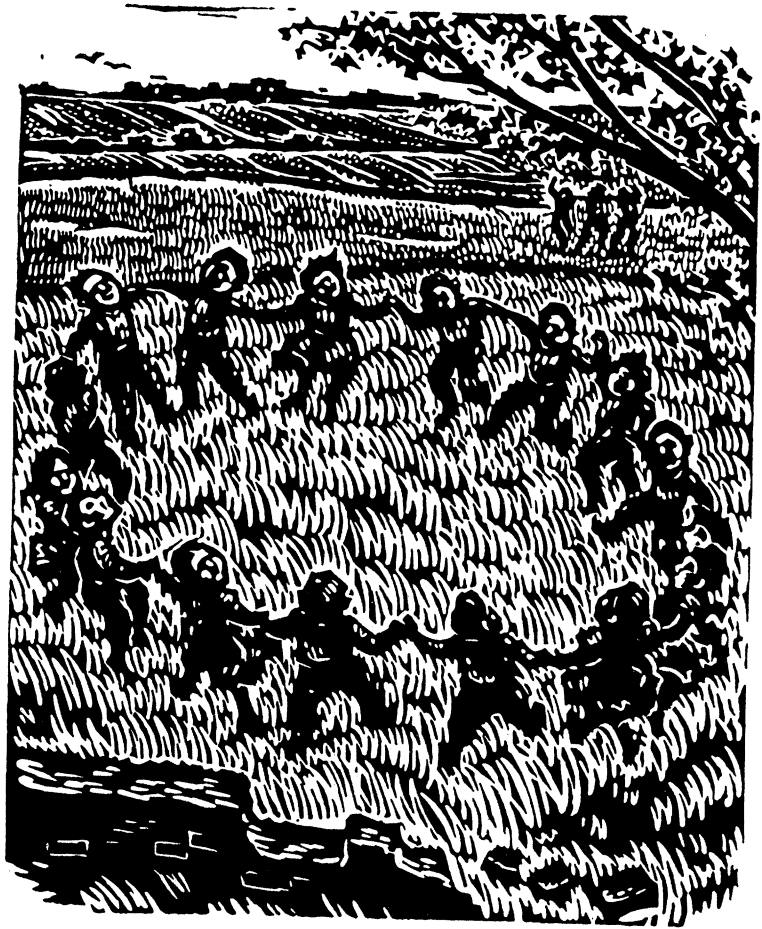
האַבן יידן געקעמפט
פאַרן קיום און כבוד,
מיט גבורה ווי שמשון
און גאונות ווי דוד. . .

פלאטערט היינט
די ווייס-בלויע פאָן
הויך און שטאַלץ,
פון באר שבע ביז דן!

פון דער פארגאנגענהייט...

... צו דער צוקונפט
ליטאגראף פון ארטור קאלניק

הכשרה אין קלאַסאָווע

אויף פעלדזין-לאַנד אין קלאַסאָווע,
געהאַקט שטיינער, געטון אַ פעולה,
מיט האַמערס האָט יונגוואַרג געקאָוועט
די יידישע טרוים-גאולה!

יוגנט יידישע פון פוילן,
פאַרלאָזט היים און טאַטע-מאַמע.
געקומען זוכן די גאולה פאַרהוילן
אין קלאַסאָוועס שטיינער-פעלדזין שטאַמען.

געפלאַגטע יוגנט פון היימען יידישע,
נישט געוואַלט זיין מער קיין שקלאַפן.
קוקט די וועלט איצט אַ פאַרחידושטע
און באַוונדערט זייער שאַפן!

צייכענונג פון ש. ראסקין

חנוכה אַמאָל און היינט

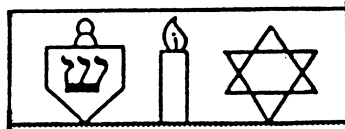
אַמאָל — שטאַרקע
אין די הענט פון שוואַכע.
היינט — ווייניקע איבער פיל האַלטן אָפּ זיג.
קרעמאַטאָריע פייער
אינעם היינטיקן דערוואַכן —
דער עמוד אש אין העלדישן קריג!

זיגעריש די ליכטער
פינקלען אויך איצטער
און בינדן דאָס אַלטע מיטן נייעם.
עס שיינען די געזיכטער,
פון העלדן, זיין און טעכטער,
אין ציון און ירושלים.

ס'שיינט דער מלך דוד,
ס'שיינען מַכַּבִּיער,
ס'שיינען העלדן פון יעדן דור.
חנה סענעש פאַלגט נאָך
טעאָדאָר הערצל, דעם פירער,
און אונדזער העלד יוסף טרומפעלדאָר.

יוסף זאָגט: ס'איז כּדאי,
חזק!, זאָגט יהודה פאַרביסן,
מדינת ישראל וויל שלום!
פון הערצל באָרג
פאַרטיידיקער באַגריסן
א פאַרווירקלעכטן חלום.

1949

ט"ו בְּשַׁבָּת

דער הימל איז בלוי,
דער ים אויך אזוי,
און ס'כוואַליעט דער שווימיקער ברעג.
די ביימער גרינען,
באַלויכטן מיט זונען
און ליבשאַפט דעם יידישן וועג. . .

די זון איז צעשטראַלט,
איבער סאָד, איבער וואַלד,
און צערטלט יעטווידן בלאַט.
מיט ליבשאַפט פאַרפלאַנצט
יעדן בוים, יעדן פלאַנץ
האַבן יידן אין ט"ו בשבת.

וועלדער דאָ ני,
סעדער אין אַ ריי,
פיל פירות אין ט"ו בשבת.
דאָ מיינט יעדער בוים,
אַ פאַרווירקלעכטער טרוים —
יום־טובט דאָ יעטווידער בלאַט. . .

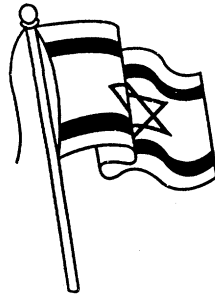

יוסף טרומפעלדאָר

יוסף טרומפעלדאָר,
אַ ליכט טורעם
פון דור צו דור.
געקעמפט מיט אַקער,
מיט כלי-זין,
פאַר אַ לעבן אַ נייעם.

„ס'איז שטאַרבן כדאי
פאַר בויען תל-חי!"
אַ טראַט נאָך אַ טראַט,
אַ דאָרף און אַ שטאַט.

אין ישראל בליען פלוינען,
ווי ישראלים אַרבעטן און וויינען,
און עס וואַקסט דאָרט אויס אַ דור,
מוטיק, ווי יוסף טרומפעלדאָר.

י"א אָדר

(צום יאַרצייט פון יוסף טרומפעלדאָר)

שווערע מי נישט געגאַנגען פאַרלוירן,
פון זאַמד און זומפן — פעלדער יוירן,
געגאַרטער טרוים געוואָרן וואָר.
געגאַנגען יוגנט אויף וועג צו פריי,
ווי נאָכן עמוד-אַש — נאָך תל-חי,
וואָס ס'האַט געשאַפן טרומפעלדאָר.

ס'בליט גליל, ס'וואַקסט דער נגב,
זון ווערט העלער יעדע רגע
און באַלויכט אַ העלדן-דור.
פול מיט מוט, פול מיט גלויבן,
ס'האַט מיט אַפּפער אים דערהויבן,
אונדזער יוסף טרומפעלדאָר.

אויף יבשה, ים און עראַפלאַנען,
וועט ישראל ווידער דערמאַנען
דעם טאָג פון י"א אָדר;
ווען אין קאַמף פאַר אייגן לאַנד
געפאַלן איז פון שונאס האַנט —
אונדזער העלד יוסף טרומפעלדאָר.

א גרוס פון ישראל

(צום באזוך פון הערשעלע שטול אין אמעריקע, 1959)

צו מיר גערעדט און זיך געגריסט
האָט אַ ייד אין שטילער נאַכט.
געקומען אויף אַ וויזיט בלוז,
פון ישראל אַ גרוס געבראַכט.

געבראַכט אַ גרוס פון פיל פריינד,
וואָס געלעבט אין שטעטל מאַציעוו נאָך,
מאַציעוו, וואָס האָט מיט תורה געשיינט,
און אַ יוגנט פול מיט ברויז און תוך. . .

געוויזן מיר בילדער אַלערליי,
כ'האַב די פריינד גלייך דערקענט.
יעדער איינער ריי נאָך ריי,
געראַטעוועט פון מערדערס הענט!

פריינד פון קיבוץ, פריינד פון שטאָט,
אַנטלאָפן זיי זיינען פון פוילישער קעסט.
מיט לידיקע הענט, אויף „גאַטס באַראָט“,
געוואָרן דאָרט תושבים אָנשטאַט געסט.

גרויסט זיך מיין פריינד ביז ס'גרויט אויף טאַג.
כ'שלינג יעדעס וואָרט, כ'ווער גאַרנישט מיד.
ס'איז מיר ליב אין האַרץ זיין יעדער זאַג,
כ'בענטש אַ שטאַלצן ישראל ייד!

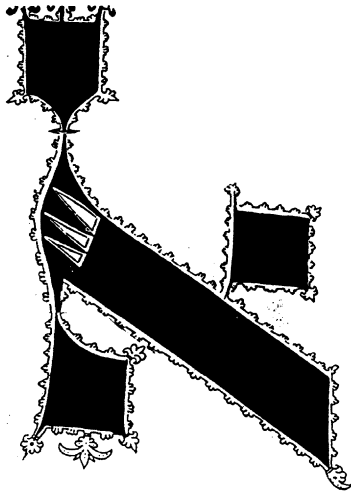
יידיש לשון און פאָלק. . .

יידישע אותיות

איז לעבן געבליבן זיי געווען באַשערט –
יידישע אותיות געראַטעוועטע פון פייער.
האַב איך – אויך אַ ניצול פון אונטערן שווערד –
געשלאָסן מיט זיי אַ בונד אַ געטרייען.

ווען פינצטער אַרום, ווען ליכטיק עס ווערט,
מיט ווינטער, זומער, אָסיען און פּרילינג,
ס'האַט אונדזער זיין, אונדזערע טעג זיך געמערט,
ס'האַט דער גורל נישט געפרעגט צי מיר זיינען וויליק.

מוטיקן מיר זיך אין היים און ביים וואַנדערן,
און שפּאַנען אַריבער שרעקנדיקע מוראס.
שפּאַנען אַזוי מיר – איינער מיטן אַנדערן,
געבונדן צוזאַמען אויף אייביקע דור-דורות. . .

א יידישער חלום

מיט אלע צרות, שוידער און פיין,
חלום איך פון א מאָרגן מיט זונען־שיין.

פון אַ שענערן, בעסערן מאָרגן איך טראַכט,
וואַכיק — בייטאָג און אין חלום — ביינאַכט.

בויענדיק אין חלום אַ שענערע וועלט,
האַב איך אליין זיך אַ פראַגע געשטעלט:

ווי קומסטו, ווען טראַגסט די פיין, ווי אַ באַרג,
צו טראַכטן פון מאָרגן, מיט האַפענונג אזוי קאַרג?

פאַרפייניקט די וועלט דיך, די זון דיר פאַרשטעלט,
ווי קאַנסטו גאָר טראַכטן פון אַ שענערער וועלט?

ווי נעמסטו די וואַגונג, ווי נעמסטו דעם גלויבן,
ווען די וועלט האָט צעהאַקט דיינע דעכער און שויבן?

ביסט געבוירן „אַ שכן“ צום פוילישן פּאָן,
וואָס האָט דיך געהאַלטן, ווי אַ פּערד אין געשפּאַן.

שפּעטער האָט סטאַלין דאָס יידן־פּאָלק געשענדט,
און ער האָט דיינע יידישע ביכער פאַרברענט.

דערנאָך די דייטשן מיט אוקראַינער באַנאַנד,
האַבן דיך פאַרטיליקט פון לאַנד צו לאַנד.

אַבער ס'וואַלט קיין שלעכטס צו דיר נישט געקומען,
ווען דו ביסט אַ זון פון קריסטן, פון פרומע. . .

וואַלט קיינמאָל געוואָסט פון אַ ביטערן טאָג,
טוסטו אַן עבירה — דעם גלח נאָר זאָג.

ס'וואָלט „גאָטס זון“ די זינד דיר פאַרגעבן,
ער האָט פאַר די „זינדיקע“ געגעבן זיין לעבן.

וואָלט זינדיקן געקאָנט און געלאַכט פון דער וועלט.
מיט שרעק כ'האָב דערוואַכט אין שוויסיקער קעלט.

איך וויל נישט אין זינדיקער לוקסוס זיך באַדן
און כ'וויל נישט געניסן פון מענטשלעכן שאַדן.

אין גאַנצן דערוואַכט פון פיינלעכן דרימל,
האָב איך זיך געוואָנדן צום גאָט אין הימל:

באָהיט גאָט דיין פאָלק, באָהיט דייע קינדער,
זיי זאָלן נישט ווערן קיין האַסער, קיין זינדער.

ווייל האַסער נישט טראַכטן פון שענערע מאַרגנס
און פאַר זייער מיט-מענטש קיינמאָל נישט זאָרגן.

באַשיץ דיין פאָלק, נעם די שנאה אַוועק
און זאָל שוין צו צרות נעמען אַן עק.

און מיר — באַשיין מיט ליבשאַפט מיין ליד,
ווייל ליבשאַפט נאָר לעבט אין האַרץ פון אַ ייד.

ווער איז אַ ייד?

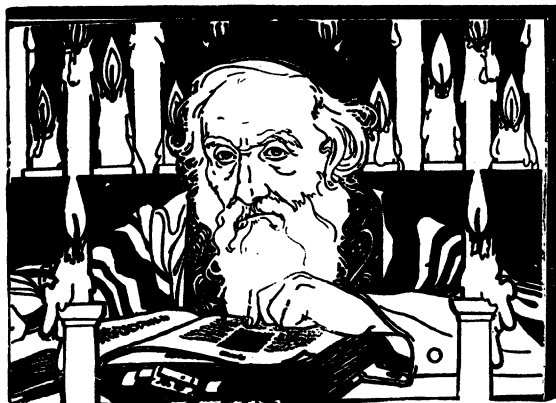
אין ישראל, אינעם יידישן לאַנד,
ליאַרמען די פרומע: „געוואַלד, ס'איז אַ שאַנד!
זיי שרייען, זיי טומלען, ס'אַ סומאַטאַכע,
„ראַטעוועט! יידן פאַרנייגן די הלכה!“
„גיור, וואָס קומט פון רעפּאַרם רבנים
איז גאַרנישט יידיש, ס'איז נאָר לפנים!“
„ממזרים, חלילה, דאָ אין ישראל,
וועלן פאַרהאַלטן דאָס קומען פון גוואַל!“
„נישט כשרע יידן, אַ שאַנדע! אַ פּלעק!
מיט זיי יידיש פאַלק וועט קומען צו אַן עק!“
„קאַנסערוואַטיווער גיור — אַ הימל געשריי!
מען מוז זיי ערשט מאַכן פאַר יידן אויף ס'ניי!“

אויך אין אַמעריקע אַ געפילדער און אַ כּעש,
מ'סטראַשעט ישראל מיטן „גרינס“ אין דער טאַש. . .
מען רופט מיטינגס, מ'ליאַרעמט, מ'שרייט:
„ס'אַ בושע יידן, ס'אַ בושע פאַר לייט!“

איך אַליין ווייטיק, מיין בלוט אויפגעזידט,
ווייל כּיווייס דאָך דעם אמת, ווער ס'איז אַ ייד.
כ'האַב געזען דעם כּב, מיט אַ בחור צעדרעסט,
דער בחור געוועזן אַ באַקאַנטער אַפיקורס. . .
געזען חסידים מיט חברים פון „בונד“,
צעשלאָגן מיט קאַלבעס, צעביסן פון אַ הונט.
דערשאַסן צוזאַמען, דאָס בלוט אויסגעמישט,
אונדזער שטעטל אַזוי איז געוואָרן פאַרווישט!
כּיווייס פיל פרומע, ס'איז זייער גלויבן,
אַז די שחיטה געווען איז אַ גזר פון אויבן.
אַנטיסעמיטן געהאַט דעם זעלבן זאַג:
„ס'האַט יעזוס באַשטראַפּט די יידן מיט פּלאַג,

„מיט שרעקלעכן טויט, אָן אונטערשיד –
די פרומע, די פּראָסטע, ווער נאָר אַ ייד.“
אַ ייד זיין איז שווער, נאָך שווערער דעם גר,
ווייל ער נעמט אויף זיך, וואָס ס'איז יידן באַשערט.

פאַרוואָס זאָל זיך קריגן אַ גליד מיט אַ גליד?
אַ ייד איז דער, ווער ס'ווייל זיין אַ ייד!

מ י ט י ו ד י ש

דאָס מערדער פּאָלק, די „ריינע“ ראָסע,
זאָל ווערן פּאַרשאַלטן אויף אייביק און ווייטער!
פאַר פּאַרטייליקן יידן אין מאַסן,
פאַר וואַרפּן יידן אויף ברענענדיקן שייטער.

די וואָס האָבן געפייניקט יידישע לעבנס,
פאַר זיי זאָל קיינמאָל נישט זיין קיין גענאָד!
קיינמאָל, קיינמאָל די מערדער נישט פאַרגעבן!
פאַרגיב זיי נישט מענטש! פאַרגיב זיי נישט גאָט!

דאָך צו אַ בעסערער וועלט איך ווענד יעדן טראַט,
אין מענטש איז נאָך אַלץ דאָ מיין גלויבן,
און ווען יידן וועלן נישט זיין מער באַדראַט,
קומען וועלן נאָך די ווייסנקע טויבן. . .

און דעמאָלט וועט מער נישט זיין קיין חידוש;
מיט ליבשאַפט וועלן בליען די אַרומען.
און יידן, וואָס ווילן פאַרגעסן זייער יידיש
וועלן מער שוין דעם יידיש נישט פאַרשטומען. . .

דעפארטאציע פון א יודשער משפחה
געצויכנט פון א. קארוואלא

צײכענונג פון הערש אינגער

יידישע לידער

געהיטן ווי אייגענע גלידער,
ווען אנטלאָפן פונעם שטעטל,
מיר האָבן די יידישע לידער
אין האַרצן פאַרבלעטלט.

געלאָפן דורך גריבער
פון טויט און צעשטערונג,
געטראָגן דאָ אַריבער
לידער אין פאַרערונג.

אויף פאַרטיזאָנער שלאַכט,
דורך פייער און פלאַם,
אין פינצטערער נאַכט,
איבער בערג און ים.

אויף קאַמפּספּולע וועגן,
באַהאַלטן אָדער פריי,
געהיטן דאָס „פאַרמעגן“
מיר האָבן געטריי.

אין חושך, גאַר גערן,
די לידער מיר טראָגן,
ביז ליכטיק ס'וועט ווערן
נאָכן נעכטיקן קלאָגן.

דער מאַמעס יידיש

ווען איך ווער שוין גאַר אַ מידער,
טויכן אויף מיר מאַמעס לידער,
הויך ווי דעם טאַטנס קידוש.
ס'קומען ווערטער, מיט דעם אַ ניגון,
וואָס צערטלען מיך און וויגן, —
לידער פול אין יידיש.

געזונגען האָט מיין גוטע מאַמע,
אַ שטיקל ברויט געווען מסתמא. . .
חלה — נאָר אויף חידוש.
געקלונגען האָט ווי „כָּל מקדש“
דער מאַמעס זמרל אויף שבת, —
אַ זמרל אויף יידיש. . .

טאַקע הערינג במקום פיש,
און שוואַרץ ברויט נאָר אויפן טיש,
דאָך שבת רו — נגידיש.
און ווען געטונקלט דער אַרום,
געזאָגט אַ תפילה האָט זי פרום:
„גאַט פון אברהם“ אויף יידיש. . .

יידעלעך קליינע

חיימל און בענעלע — ברידער —
יינגלעך קליינינקע צוויי;
זינגט די מאַמע איצט ווידער,
ידישע לידלעך פאַר זיי.

זינגט שוין חיימל, דער עלטערער,
צוזאַמען מיט מאַמען די לידער.
און בענע, מיט שיינקייט זעלטענער,
העלפט מיט אַלע זיינע גלידער.

קומט דער פרימאַרגן אין פענצטער
און וועקט זיי מיט יידישן ליד.
נישט דאָ איז קיין שרעק פאַר „געשפענסטער“ —
דאָ קאָן זינגען פריי איעדער ייד. . .

פרעסטאָן, 1952

איך וויל נאָר זיין אַ ייד

איך וויל נישט זיין אַזוי ווי זיי,
גולנים, רויבער, שלעגער.
איך וויל שוין בעסער לידן וויי,
איידער זיין אַ מענטשן-יעגער.

איך וויל נישט מער זיין געיאָגט;
איך וויל, ווי זיי, אַ גוט לעבן.
נאָר ס'איז בעסער מיר צו זיין געפלאָגט,
איידער צו רשעות זיך איבערגעבן. . .

זיי האָבן שטאַרק מיך געפייניקט;
מיט סם ווי שלאַנגען זיי זידן.
עס האָבן מערדער זיך פאַראייניקט
אויסצוראַטן אַלע יידן.

געשפרייט זיי האָבן גרויל און פיין;
צעבראַכן פון פאַלק יעדן גליד.
אויב מיט ווייטיק איז באַגלייט מיין זיין,
וויל איך אַלץ נאָר זיין אַ ייד!

מ י י ן פ אָ ל ק

מיין פּאָלק איז לויטער קדושה.
מיין פּאָלק דאָס ליכט דערנערט.
האַבן פעלקער נישט קיין בושה,
זיי שניידן ליכט מיט שווערד.

די פינצטערניש — אַזוי מעכטיק;
אייון שטאַרק — דער האָס.
מיין פּאָלק אין אַלץ פאַרדעכטיקט,
צי ס'רויטלט זיך, צי ס'בלאַסט. . .

באָדט זיך מיין פּאָלק, מיין טייערס,
יאָר-טויזנטער אין צער.
דאָך ליכטיק נאָך, ווי פייער,
איז דער אַלטער זשאַר. . .

נאָך טליעט ביז צעצונדן,
אין העליש ליכט — דער זשאַר.
ס'זועט פינצטערניש פאַרשוונדן
און פאַריאַגן דעם קאַשמאַר!

מיין גאָט פון יידיש

מיט מיר אַלע מאָל פאַראַנען איז גאָט.
נישט גאָט פון נקמה איז מיין האַר.
אין מיין יעדן ריר, יעדן טראָט,
איז ער אַ גאָט פון רחמנות און צער.

ער איז מיין אָטעם, דער צאָפּל פון בליק;
מיט מיר אין דורכפאַל, ווי אין דערגרייכן;
מיט מיר אין אומגליק און אין גליק,
מיט מיר אין נידער און אין הייכן.

מיט מיר ווען גרינג; מיט מיר אין לאַסט;
ער איז מיין וואָרט; ער איז מיין ליד.
פאַר די, וואָס שפּרייטן מאָרד און האַס,
איז זיין אורטייל אויסגעשמידט!

אין פירקאַנטיקע אותיות באַווייזט ער זיך.
מיין גאָט ווערט מיט יידיש דערוואַכט.
ווי מיט אַן אוצר, אַ גאַלדענע שיכט,
וואָס שיינט אויך אין פינצטערער נאַכט. . .

כאָטש יידן אַזויפיל געוואָרן פאַרברענט,
מיט הסכּם געשוויגן האָט די וועלט.
וועלן נאָך שרייבן פיל יידישע הענט
אויף יידיש, אין יעקבס געצעלט. . .

נאטור-לידער...

ב י י מ ט י כ ל

כוואַליעס זילבערנע אין טייכל זיך יאָגן,
מיט אימפעט זיי טאַנצן צום ערדישן ברעג.
דעם שווימיקן זילבער אויף רוקנס זיי טראָגן,
ווי זיי זאָלן וועלן פון דעם טייכל אַוועק.

די כוואַליעס אין זוניקן זילבער זיי טאַנצן,
ביז זיי דערגרייכן און פאַלן ביים ברעג.
אַ שוים נאָר פאַרבלייבט פון זילבערנע גלאַנצן,
אַזוי אויך בלייבט אַ שוים פון מיינע זילבער-טעג. . .

ווי די כוואַליעס געיאָגט זיך, געלאָפן, געפאַרן,
געוואַלט וואָס שנעלער דערגרייכן דעם ברעג.
נישט געוואַלט זען, ווי עס פליען די יאָרן
און מען האַלט שוין באַלד ביים סוף פון וועג. . .

ווי כוואַליעס געדרייטע פון ווינט אין אַ צאָפּ,
דערגרייכן און פאַרשוונדן אין זאַמדיקן ברעג.
מיט זילבער-גרוי די האַר אויפן קאַפּ,
שפּאַנט מיין לעבן צום ערד-באַדעק. . .

אין וואלד

איבער וואלדיקן רויש,
אין גרויליקע טעג,
ציען זיך שעהען
מיט טויטלעכער שרעק.

דער פלאטער פון פויגל,
א חיה ברומט ביזו.
אלץ מאכט דעם המיון
קעלטער פון איזו.

נאָר מיטננאַכט אין וואַלד
איז רויק אַזוי —
דאָס לעבן דאָ איז זיכער
ביז הימל ווערט בלוי.

ווען ליכטיק דער וואַלד,
די ראַנדן אין רויט,
טונקעלע שאַטנס
שרעקן מיט טויט.

א ייד אין פעלד

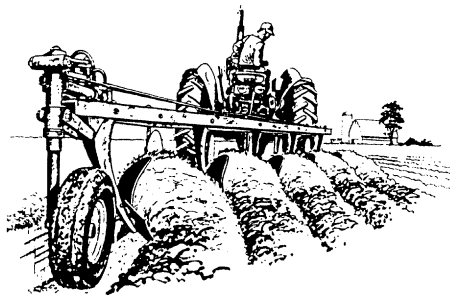
א פאס ווילדגראָז, א צעהאקטער,
דער פאַרמער שאַפט דאָ א „לאַזן“
סאַפעט און רוישט דאָ זיין טראַקטאָר,
און ס'קלינגט דאָס שטאַליק געשפּאַן.

דער פאַרמער — א ייד מיט מאַשינען,
פּרוכטבאַר מאַכט דאָרנדיקן באַדן,
אין דמיון ער זעט שוין דאָס גרינען
פון פעלדער, מיט זריעה באַלאַדן.

אין זיין מוח פיל מחשבות פאַראַן,
פון חומש, פון חדר, פון למדן,
און ווי באַשאַפן האָט משה דעם מן
אויף טרוקענע מדברשע זאַמדן. . .

פריילעך פאַרציט ער אַ ניגון,
די זון אים ליכטיק באַהעלט.
די מאַשינען זיך פריידיק צעוויגן —
א ייד שאַפט שפייז פאַר דער וועלט. . .

פּרעסטאָן 1951

א פארמערס תפילה

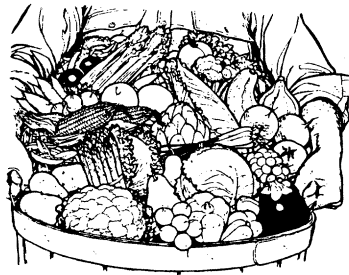
א ווינטערדיקער נעפל
קומט אָן פון טונקלען וואַלד.
די לופט אַ ביסל פּראָסטיק,
ס'איז כּמורנע נאָך און קאַלט.

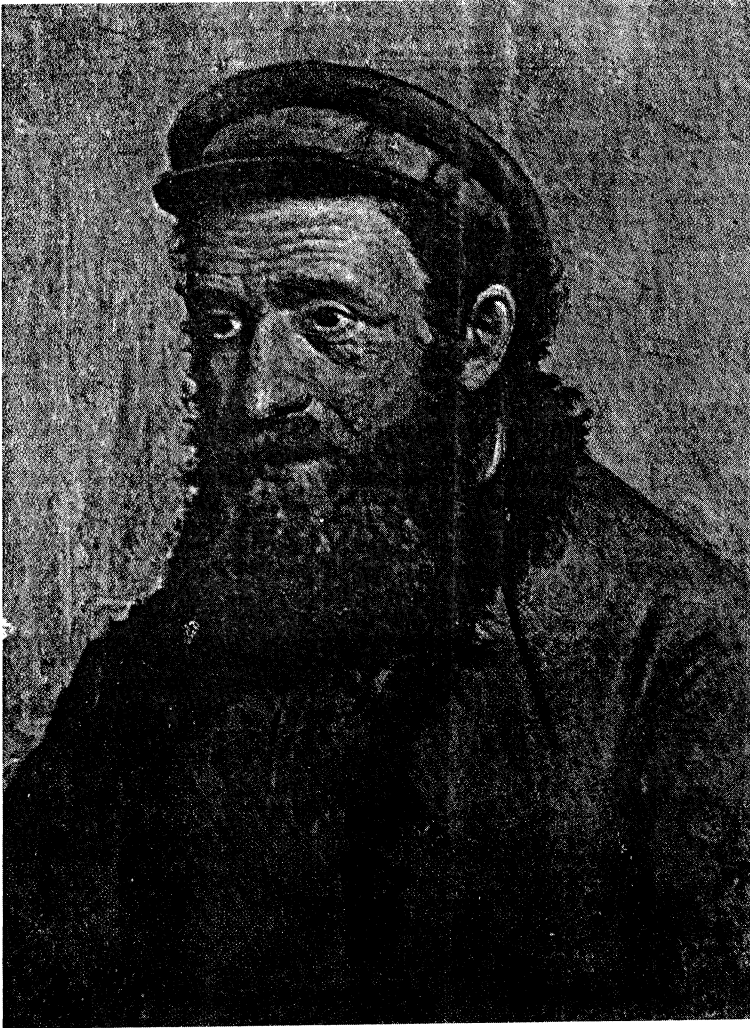
נאָך זיינען די אַרומען
מיט קילער לופט פאַרבוט.
דאָך לאַנגזאַם וועקט די ערד זיך
— די מאַמע פונעם ברויט. . .

אַנטבלויזטע שטיקער בייטן,
שוואַרצע שטיקער ערד,
ווינקען, ווייזן, זאָגן:
„נייער פּרילינג ווערט“.

אַ פאַרמער שיקט די בליקן
צום אַנטבלויזטן פעלד,
ער זעט שוין פאַר אַ זומער,
אַ נייעם אויף דער וועלט.

ער שיקט צו גאָט אַ תּפילה,
זיין וויכטיקסטער געבעט,
אַז די ערד זאָל גרייטן
שפּייזן צו דער זעט. . .

א יוד א פארמער
געמאלן פון יהודה פען

פרילינג
געמאלן פון אהרן בוך

פ ר י ל י נ ג

פריילעך פייגל, פרילינג דאָ אַ נייער,
פאַשען זיך קי, ביימער צוויטן.
נאָר דער מענטש, ווי פאַר פייער,
מורא האָט „גאַט זאָל היטן“ . . .

מענטשן ציטערן, אַז אַ מלחמה
דער נייער פרילינג זאָל נישט ברענגען.
פייגל פליען, פייגל קומען,
באַזונדער און אין שרענגעס.

שפרינגען ציגן אויף ערד צעגרינטער
אין פרילינגדיקן באַגינען.
מענטש אין מורא אַ פאַרשפינטער,
קאָן זיך דאָס נישט פאַרגינען. . .

נ אָך אַ מ אַ י

ס'איז געלעבט — טאָקע חי!
געקומען איז דער חודש מאַי.

געהאַפט אויף מאַי און זיך דערוואָרט,
די צייט, זי האָט נישט אָפּגענאָרט.

אַלץ בליט און גרינט אין מאַי,
די זון איז וואַרעם, העל און ניי.

אַלע ביימער מיט צווייט צעבליט,
ווי גרינער טעפּיך יעדער טריט.

נאָר ווען דער מאַי וועט אַוועק,
וועט צום בליעכטס זיין אַן עק.

אויפּגעבליט און אָפּגעבליט,
אַט אַזוי דאָס לעבן פּליט. . .

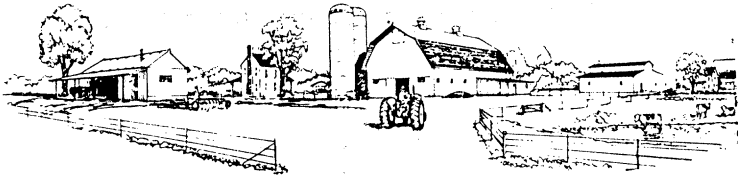

זומער אין דאָרף

זומער — שטאַט, געבראַזג, גערויש,
די לופט ווי הייסער בליי.
זומער — דאָרף, געוויקסן ברויז,
אַרומען ברייט און פריי.

אין דאָרף אַן אַנדער אַלף־בית,
אַן אַקער און אַ „באַרענע“,
אויף די פעלדער, פול מיט פלייס,
וויצענע און קאַרענע.

אַ צעהעלטע זון דאָ גיט כוח
יעדעס גרעזל, בלאַט און שטאַנג;
גרינע אוצרות וואַקסן הויך,
מיט שטאַלץ וואַקסט דאָ יעדע זאַנג.

א זומער פאַרנאַכט

זון פאַרלאַזט אין פּורפור רויט
דעם סאַמעטענעם גרין,
אין דעם גאַרטן פּול מיט שיינע בלומען.
זויגט דורשטיק דאָרט
פּון יעדער בלום אַ בין,
רוישט די לופט מיט בינען-זשומען.

אינעם גאַרטן פליען בינען,
זיי שטעלן זיך און קרייזן
אַרום די בלומען, איידער טאָג פאַרגייט.
זוי זיי וואַלטן געוואַלט
וואָס שנעלער צו באַווייזן
זיך אַנזויפּן מיט בלומען זאַפט און פרייד. . .

ווען זון פאַרגייט און
טונקל ווערט דער הימל,
באַהערשט דעם גאַרטן אַ נאַכטיקער געפּיל.
יעדע בין האָט שוין לאַנג
פאַרלאַזט איר שוין בלימל,
וויינען די בלומען מיט טוי אין דער שטיל.

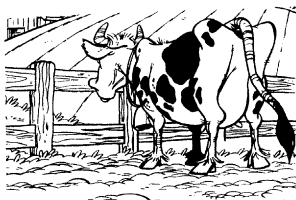

אַ זומער רעגן

ווי אַ גאַסט איז אַ רעגן געקומען
אויף לאַנקעס פאַרגעלבטע
פון בראַנדיקער זון,
פון היציקע טעג אַ סך.
געקומען מיט דונערן
און בליצן צעהעלטע,
באַוואַסערט די פעלדער
און דעם טרוקענעם שליאַך.

און יעטווידער מאַל,
ווען ס'בליצט אויף דער הימל,
דער רעגן, מיט אימפעט
שטאַרקער נאָך פאַלט.
דערוואַכן די זאַנגען
און בלומען פון דרימל,
און ס'וואַשן די קעפ זיך
די ביימער אין וואַלד.

עס לעבט אויף ווידער
און דערפרישט יעדן בלי;
שמעקט אויף דאָס ניי
די דערפרישטע רויו.
פריילעך טראַגט זיך
דאָס מעקען פון קי
און מישן מיט רעגן
און דונער זיך אויס.

אַסיען אין ניו ענגלאַנד

ס'שיינען די ביימער, ווי גאַלד און פלאַטין,
ווי דאַמען אויסגעפּוצט פאַר אַ חשובן גָדול.
אויך ביימער דאָ אין ווייס און גרין,
דאָס זיינען ביימער פון אַקאַציע און נאָדל.

זיי לויכטן הערלעך, ווי סנה אין די פלאַמען,
ווי הייליקע אין שפּיזיקער זונען-שיין.
ביי די וועגן זיי שטייען ווי אַ קאָליר פאַנאַראַמע,
ווילן דאַנקן פאַרן ווערק דעם באַשאַפער אַליין. . .

שטרעקן זיך צווייגן מאַיעסטעטיש צו הויכן,
באַצירן דאָס שטיין-לאַנד, באַצירן די וועגן,
שניידן דורך באַגינענס אין נעפּלס, ווי רויכן,
און רוישן ווי טראַפּנס, וואָס פאַלן פון רעגן. . .

ס'רוישן די בלעטער קאָלירטע ביים פאַלן,
בלעטערלעך גאַלדענע, רויטע און ברוינע.
עס בעטן זיך ביימער ביי זוניקע שטראַלן: —
לאַזט אונדז נאָך האַלטן די גאַלדענע קרוינען. . .

אַסיען אויף דער פאַרם

בייטאָג גיט די זון נאָך אַ וואַרעם,
ווי אַ „זיי-געזונט“ און שוין!
פאַלן בלעטער רוישיק אויפן פאַרם
פון אַ בוים מיט אַ גרינעם קרוין.

בלעטער קאָלירטע הייבן אָן פאַלן,
פון פעלדער פאַרשוונדט דער גאָלדענער ווייץ.
די זון מיט אירע שוואַכינקע שטראַלן
וויל זיך מיט מענטש געבן אַ רייץ:

פלעגסט אין זומער אַזוי זיך קרימען,
געבעטן אויף ווינט און אַ ביסעלע קעלט.
טו איך דיר אַ טובה, כ'הער דיינע שטימען,
כ'וועל באַלד זיין אונטער וואַלקנס פאַרשטעלט. . .

פאַלט אָן די נאַכט — אַ שוואַרצער וואַלקן,
אַ רעגן פאַלט אַ קאַלטער, אַ נאַסער.
אַזוי ווי דער הימל וואַלט זיך געמאַלקן
מיט שעפלען און שעפלען מיט וואַסער.

וויעט דער אַסיען אין טונקעלע אַרומען,
דער קאַלטער רעגן רוגזהדיק פליסט.
פאַרווישט די צייכנס פון געוועזענע בלומען
און ס'וויקן זיך פעלדער אין טייכן פאַרוויסט. . .

עס ווערט אומעטיק אויפן האַרץ,
נישטאָ שוין מער דער זומערדיקער שאַרם.
דער טאָג ווערט קלענער, די נאַכט איז שוואַרץ —
ס'הערשט דער אַסיען אויף דער פאַרם.

א בויס אין ווינטער

ס'פאלט א שניי און שנייעלעך
בלאנדזשען אין געדריי.
אין טאָל אַ בויס אַן עלענדער,
שטייט און קוקט אויף זיי.

אין געוויטער שנייאיקן,
טרוימט דער בויס אין טאָל,
ער טראַכט פון פאַרגאַנגענעם
און וואָס ס'איז געווען אַמאָל. . .

פון טוי אין די פרימאָרגנס,
וואָס געפאלן דאָ אַרום,
צוויטן האָבן זיך צעוואַקסן
אין אַ קאַלירטער בלום.

פון נעסטן פול מיט סווישטשען,
אַ פריידיק פייגל-געזאַנג.
פון באַגינענס וואַרעמע
ביז צו זון-פאַרגאַנג. . .

שטייט דער בויס אין בענקשאַפט,
ווי איינגעדאַרט פון וויי.
פאלט אויף צווייגן נאַקעטע,
פוכיק, קאַלטער שניי.

פאַרשיידענע לידער. . .

צו יהושע

(סאָנאַטע)

(פאַר אונדזער אייניקל, געבוירן מאי 9, 1982)

דיין טאַלאַנטירטער טאַטע, געבוירן איז אַ די.פי.קינד.
זיין געבורט געבראַכט אונדז פרייד און באַדויעה
אונדזערע הערצער געקלאַפט האָבן, ווי פליגל אינעם ווינט,
פון דעם גרויסן גליק אין צייט פון טרויער.

אין לאַנד וווּ דיין טאַטע האָט צום ערשט דערזען די וועלט,
פון דאָרט איז געקומען אונדזער אומגליק, און ס'נייע גליק.
אַ יידיש קינד געבוירן אין אַ די.פי. געצעלט,
איז ווי צווישן פינצטערניש און ליכטיקייט אַ בריק.

דיין טאַטע האָט געבראַכט צו אונדזער חושך אַ שיין,
באַלויכטן אונדזער וועג, געהיילט אונדזער פיין.
און דו ביזט געבוירן איצט אין פרייען לאַנד.

איז וואַקס געזונט און ווייס: נישט האַסן, נאָר ליבן איז גוט,
כאַטש דייע באַבע-זיידע שיעור נישט פאַרגאַסן זייער בלוט,
אַבער מיט שטענדיקער ליבשאַפט שטרעקן זיי אויס זייער האַנט.

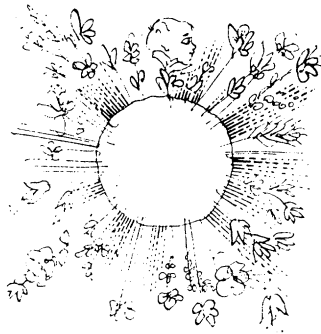
ב ל י מ ע ל ע ר ך

(פאַר אונדזערע אייניקלעך)

בלימעלעך, אומגעקערט מיר אַ חלום,
וואָס כ'האַב געחלומט צוריק שוין לאַנג.
ביי צוויטיקע ביימער מיין צוקונפט געמאַלן,
מיין יוגנט פרייד און געזאַנג.

ס'האַט דער חורבן געמאַכט מיך פאַרגעסן
די זינגעוודיקע, פריילעכע טעג;
ס'האַט דער טרויער מיך אינגאַנצן באַזעסן,
ווי דערנער אויפן וואַנדער־וועג.

בלימעלעך יונגע געבראַכט האָבן פּרילינג,
ווען טריבער אָסיען באַזעצט האָט מיין שוועל.
מיט קינדערשער פרייד מיין טרויער זיי שטילן,
איך דריק זיי צו מיין האַרצן און קוועל.

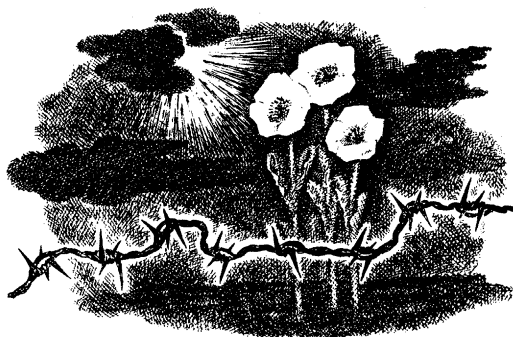
פרילינג אין אָסיען

ווען כ'האָב דערוואָרט דעם כמאַרנעם אָסיען,
דעם סעזאָן פון יאָר, דעם טריבן,
ווען דער אַרום פון רעגן ווערט פאַרגאַסן
און קיין בלעטל אויפן בוים איז נישט פאַרבליבן.

האָט דער הימל זיך ווידער צעבלויט,
די זון איז ווידער געוואָרן העל.
אירע שטראַלן זי שיקט איבערן פלויט
און ווי אַמאָל באַלויבטן מיין שוועל.

ווען ס'האָבן רוצחים מיין לעבן צעטראַטן,
און מיינע נאָענטסטע אין קברים צעשפרייט,
בין איך פאַרבליבן נאָר אַליין, אַ שאַטן
פון אַ פאַרגאַנגענער וועלט, פאַרגאַנגענער פרייד.

נאָר ווען צעעפנט ס'האָבן זיך קינדערישע אויגן,
(פאַר זיי איז דאָך ניי אונדזער וועלט).
האָבן זיי דעם אָסיען מיט אַ שמייכל פאַרצויגן,
געבראַכט נייעם פרילינג אין מיין געצעלט. . .

די שטראָף. . .

גייט אַן אַלטער איינגעהויקערט,
איינגעבויגן, ווי „אַנגעבויקערט“.
שוואַך איז ער, שוואַך און אַלט,
אפילו זומער איז אים קאַלט.

בלאָס געזיכט, מיט געלע פאַרבן,
געקאַרבט, ווי די קאַרע קאַרבן;
די מלבושים – הוילע פלעקן,
און ער שפאַרט זיך אויף אַ שטעקן.

אַליין ביים שלאָפן און ביים עסן,
גאָר פון אַלעמען פאַרגעסן.
פאַרביי אים גייען חברה יונגען,
וויצלען זיך מיט לויזע צונגען.

לאַכן פריילעך פונעם אַלטן:
„דיין שטעקן קען דעם ים צעשפאַלטן“...
דער אַלטער הערט און אים פאַרדריסט,
דער חוזק שטעכט אים ווי אַ שפיז!

ווען צו זיין דירה ער דערגייט,
דערמאָנט ער זיין פאַרגאַנגענהייט;
פון שופלאָד בילדער אָן אַ צאַל,
דערמאָנען דעם „געווען אַמאַל“... .

ווען יונג געווען, פון זון פאַרברוינט,
האַט ער אויך אַלטע נישט געשוינט.
מיט חברים אויסגעלאַכט
דעם אַלטן אין זיין גאַנג און טראַכט.

זיכער קומט ער אָפּ אַצינד
פאַר זיין גרויסער יוגנט זינד:
„ס'מוז אַזוי שוין זיין מיין סוף,
פאַר חוזק מאַכן קומט די שטראָף“... .

א יוד מיט א פעקל
געצייכנט פון זינאווי טאלקאטשאוו

מ י נ ע פ ע ק

(פאָעמע)

גאָר צום שטוינען! גאָר צום גאָפן!
האָסט אַ שיינע וועלט באַשאַפן.

פאָר אַלעמען געמאַכט אַ שיינע וועלט,
נאָר פאָר אונדז דיין רחמים פעלט.

ווען קלייבן כ'וועל זיך פון דאָ אַוועק,
נעם איך מיט מיט צרות פולע פעק;

אַנגעשטאַפטע פעק מיט פיל וויי,
מיט שמע ישראל אויסגעשריי.

און שווערע קאָסטנס מיט געבעט,
נאָך איידער ס'איז געוואָרן שפעט.

איצט געבעט און תורה לערע
קאָנסט פון דאָרטן מער נישט הערן.

כ'פאָק אויך אַריין אין די פעק,
זכרונות פון מיינע שיינע טעג:

צאַרטע שמייכלען פון קליינע קינדער;
אויף לאַנקעס גרינע — שאַף און רינדער;

פעלדער, וועלדער, צעבליטע אַרומען,
גערטנער פול מיט צאַרטע בלומען.

אויף יונגן צוויט שטראַלן שיינען,
בלויע טייכן באַזילבערט זיינען. . .

אַ זומער רעגן — פון גאָט אַ נאַש —
מיט ליכט פון בליץ און דונער רעש.

דעם אַסיענס ווינטערדיק געוויי;
דעם ווינטערס ערשטן ווייסן שניי,

וואָס פאַרכאַפט מיין אויג און אויער,
דורך די פריידן, דורכן טרויער;
דורכן שטורעם קראַך און בליץ,
האַט מיין מוח אַלץ פאַרקריצט.
כיוועל פאַרן בורא אַוועקשטעלן די פעק
מיט יידישע צרות פון עק צו עק,
און ווען כיוועל אים אַלץ צוטראַגן,
וועל איך פּרעגן און כיוועל זאַגן:
פאַראַנען פעלקער רייך ווי קורח,
פאַרוואָס זיי נישט געשענקט די תורה?
פאַראַנען פעלקער שטאַרק ווי אייזן,
פאַרוואָס נישט זיי מיט מצוות שפייזן?
אַ נישט-ייד קען צו דיר קומען,
אַן צו טענהן, אַן זיך קרומען.
ער האָט דיין תורה נישט געהאַט,
אַבער אַ לעבן פול און זאַט.
אַ ייד מיט תורה, פרום און גוט,
האַט פאַרגאַסן עמערס בלוט.
אַ ייד פאַרמשפט ביים געבוירן,
סיזאַל אַ שנאה צו אים יוירן.
מיט סם ווי ביים שלאַנג עס זידט,
וויל שונא טויטן יעדן ייד!
זע מיין געפעק, עפן דיינע אויגן,
זע יידישע צרות — פולע סטויגן.
זע אויך די שיינקייט פון דיין באשאַף,
קוק אויף ביידע, קוק און גאַף.
קוק זיך אַרום אין דיין געצעלט
און זע: פאַר אונדז דיין רחמים פעלט. . .

ה א פ ע נ ו נ ג

כ'האָב היינט נישט באַגראָבן דעם נעכטן
פול מיט האַפענונג, אין ענדלאָזן טאָל;
וועל איך קיין שבעה נישט אַפריכטן,
און נישט שרייען: „שמע ישראל“.

אויך ליגן נאָך נישט באַגראָבן,
די יידישע שונאים, וואָס קומען
ווי טשאַטעס הונגעריקע ראָבן,
פון דער וועלטס אַלע אַרומען.

די וועלט איז נאָך פאַרבליבן
ווי פריער, אָן סדר, אָן טאָלק!
יעדער שונא האָט שוין פאַרשריבן
דעם אומקום פון יידישן פאָלק!

דאָך האָף איך, ווי ס'האָפט יעדער ייד,
ווייל צום האָפן מיר זיינען באַשאַפן.
כאָטש די ערד אונטער אונדז בריט,
דאָך טראָגן מיר גלויבן און האָפן.

איך באַדויער נישט מיינע טעג,
וואָס אַנטשלאָפן אויף אייביק זיי ווערן.
שטאָלץ מיט האָפן גיי איך מיין וועג,
ביז טויט וועט מיין לעבן פאַרצערן!

מיינע ווערטער

ס'גאנצע לעבן פאַרמאָגט אַ ווערטער שפּיל.
געמיינט: מיט וואָרט כ'קען טון וואָס כ'וויל.

ווען נאָך יונג כ'בין מיין וועג געגאַנגען,
מיט פּריילעכע ווערטער אין מיינע געזאַנגען.

איצטער, אויף דער עלטער, אין מוח שוועבן
פיל ווערטער נאָך פון מיין יוגנט לעבן.

ווי בלומען אין אַ וואַזע איינגעפאַסט,
זיינען ווערטער אין פּראָזן פאַרפאַסט.

ווי זילבער שטערן, אין אַ נאַכט אַ בלאַסער,
שפיגלען זיך אין אַ פּלאַכן וואַסער. . .

נאָר צו פאַרזיגלען אין האַרצן די וויי-ערטער,
קען איך אַלץ נישט געפונען קיין ווערטער.

געדאַנקען, תּמיד די גרויל נאָר זיי שפיגלען,
כ'האַב נישט קיין ווערטער די גרויל צו פאַרזיגלען.

גיי איך אַרום פול מיט פּראַגעס און רייד:
כ'האַב געקענט ווערטער באַשאַפן פאַר פּרייד;

נאָך זוך איך ווערטער דעם פּיין צו פאַרקלעפּן,
דעם וויי, וווּ פאַרטראַגן, פאַרשלעפּן.

קען איך קיין ווערטער פאַר דעם נישט געפונען,
ווי פון אַ געלעכערטן פאַס איז דער וויין אויסגערונען. . .

ע ל י ע ו ו י ז ע ל

זיינע ווערטער קלעפן ווי האַניק צום גומען,
זיין שאַפן – אַ שפע פון מענטשלעכסטן קוואַל.
וויפל וויזעלס זיינען אין גרויל אומגעקומען?
אין פיין און יסורים ביטערער ווי גאַל? . . .

וויפל וויזעלס, די גייסטיקע ריטער,
געוואָרן זיינען פאַרגאַזט און פאַרברענט?
וויזעלס, וואָס זיינען פון שלום די היטער;
וויזעלס, וואָס בויען פאַר קיום די ווענט.

וויפל גאונים האָט די וועלט אָנגעוווירן –
וויזעלס, איינשטיינס און סאַלקס?
וויפל פראַגרעס איז געגאַנגען פאַרלוירן
מיט בלוטיקן דאָס יידישע פאַלק? . . .

דאָס פאַלק, וואָס האָט דער וועלט געגעבן
עטיקס און מאַראַלישע ווערטן.
דאָס פאַלק, וואָס געזאַרגט האָט פאַר מענטשלעכן לעבן,
האָט גאַר באַקומען אַ לויף אַ פאַרקערטן!

וויזעל, ווי אַן אַדלער, וואָס פליט אין די הויכן,
ווייל ער בויען אַ שענערע וועלט.
אונדזער וועלט מיט מאַראַל באַהויבן
און אַ מענטשהייט מיט ליבשאַפט באַזעלט.

קוק און באַווונדער זיין פּוּח פון שאַפן,
זיין גייסטיק-באַפּליגלטע מאַכט.
זיין לערע פאַר שלום, גלויבן און האַפן,
ווען זיינע אויגן זעען נאָך די נאַכט. . .

זייער געענדערט אין טאָג פון באַפרייונג,
אומגלויבליכער געזען זיך אַליין אין שפיגל.
דאָך מיט ליבשאַפט ער קעמפט פאַר באַנייונג,
ער צעמענטירט אַ ציגל אויף אַ ציגל. . .

צום פאָעט יעווטושענקאָ

(צום דערשיינען פון זיין ליד „באָבי יאַר“)

צו דיר, מיין פריינד, מיין ליד אַצינד,
מיין פריינד אין גרויסן צער.
ביי מיר ביסטו ווי אַ קדוש־קינד,
געלויטערט אין באָבי־יאַר.

אויב מאָס אין קדושה איז פאַראַן,
איז דיין שטאַפל גאַר, גאַר הויך!
ווייל מוזט נישט ווי אַ קדוש־מאַן
שטאַרבן פון אַ שאָס אין מוח.

האַסט זיך שעפּעריש געמיט
און דיין פרייהייט אין קאַן געשטעלט;
מיט וואָרט, וואָס מאַנט און גליט,
מיט הויכער מענטשלעכקייט באַזעלט.

דיין שווערד איז דער כוח פון וואָרט,
דאָס יידישע כלי־זין פאַר טויזנטער יאַר.
זיי זשע מיט פיל קראַפט אָנגעגאַרט,
צו טראַגן דעם צייכן פון ייד אין קאַיאַר!

פּרעסטאָן 1964

א פארטיזאנס פּרילינג

האָב איך דען נאָך פּרילינגס
דערוואָרט אין מיין לעבן?
האָט זון ווען דעם אומקום
אירע שטראַלן געשיקט?
צו צעשטראַלטע אַרומען
מעג איך דען שטרעבן?
ווען פון לאַנג שוין צו זון
כ'האָב מיין ליבשאַפט דערשטיקט. . .

דאָך, ווען ס'שיינט ווידער
מיט פּרילינג דער דרויסן
און זון האָט זיך ליכטיק
ווידער שוין צעשטראַלט.
ווען ס'גרינען די סטעפעס
און גראַזן זיך גרויסן,
און ס'באַקרוינט זיך מיט גרין
מיין ליבינקער וואַלד.

דאָן ציט מיך צום פּרילינג,
צו ביימער די גרינע
אין וואַלד דעם צעבליטן
דערמאָנען דעם „געווען אַמאָל“ . . .
ווייל צום וואַלד כ'בין געלאָפן
פון גרויליקער שנאה;
כדי פון דאָרט צו מאָנען
בלוטן פאַר בלוט!

מיינע מעת-לעתן

ס'איז סם מיינ וואָסער און ס'ברויט וואָס כ'עס,
דאָך שפּין איך ליבשאַפט אין שעהדיקן מעת-לעת.

אַ מלאַך פון שיינקייט צו מיר ער רעדט,
און באַלד אַ צווייטער – פון ערשטן ער שפעט.

מיט איינעם איך שאַף ליבשאַפט, ס'איז מיינ נויט,
דער צווייטער דערמאָנט מיך אין גרויליקן טויט.

דער גוטער, ער רעדט פון אַ פרעכטיקער וועלט;
דער שלעכטער מיינ געבוירן באַוויינט, פאַרשעלט.

מיט דעם גוטן מלאַך ווערט ליבשאַפט געבוירן;
דער צווייטער ווייזט מיר, וואָס כ'האַב פאַרלוירן.

אַזוי ציען זיך נעכט מיינע, שלעפן זיך טעג,
ווען כ'גי שוין צו פרייד, פאַרשטעלט ווערט מיינ וועג.

אין שלאַף, ווען איך חלום פון ליבשאַפט און פרייד,
וואַקסט אויס אַ גולן, מיט האַקן-קרייץ באַקליידט.

ווען כ'קוש מיינע שיינע אייניקלעכס קעפּ,
דערמאָנט זיך מיינ פריילעכע יוגנט אין סטעפּ.

נאָר גלייך מיטן סטעפּ קומען אוקראַינער באַנדיטן
און כ'דערזע די לעבנס, וואָס זיי האַבן פאַרשניטן.

ביים קושן די הענטעלעך פון די קליינינקע יידן,
הויבן אָן פראַגעס אין קאָפּ מיר צו זידן.

שטעל איך דער וועלט אַ קשיא און פרעג:
נישט אַריבער דער גרויל איז? וווּ איז דער ברעג?

וואָס מיינט דאָס שמירעכץ אויף ווענט פון שולן?
דער האַקן־קרייץ און „טויט פאַר יידן“ געמאַלן?
רעדט גלייך און שרעקט מיך דער מלאך פון גרוילן:
„שוין פאַרגעסן די ווענט פון די שולן אין פוילן?“
ווערט סם מיר דאָס וואַסער, און ס'ברויט וואָס איך עס,
דאָך וויל איך שפינען ליבשאַפט במשך דעם מעת־לעת.

„ווי זאמד ביים ברעג“ . . .

ס'טראָגן גאָטס ברכה שוין לאַנג די יידן:
„איר זאָלט זיך מערן ווי זאמד ביים ברעג“.
נישט געווען די וועלט פון דעם צופרידן,
גענוצט דעם „זאמד“ פאַר זיך אַלס וועג . . .

ווי דאָס זאמד אויסגעטרוקנט פון היץ,
וואָס איז צעשפרייט ביים ימישן ברעג;
עס ווערט געטראָפן פון דונער און בליץ,
ווי אַן איינזאמער בוים אויפן וועג.

שוין לאַנגע טויזנטער יאָרן אַזוי,
אין וואַלגער, ווי זאמד ביים ברעג.
מיט אַן אייביקן יידישן „אוי“,
צרות און פיין אויף וועג און שטעג.

אויך טרעפט, אַז דער ים גאַר ווילד ווערט,
ער שטורעמט מיט כוואַליעס דעם ברעג.
ווערט דאָן אַלץ דורך וואַסער צעשטערט,
דער נאַסער זאמד פאַרלירט זיין וועג

און ווערט פאַרשלעפט אין תהום פון ים,
דאָרט ווערט פיל זאמד פאַרלוירן.
דער ברעג ווערט פאַרפלייצט מיט שמוץ און סם,
און נייער זאמד ווערט נישט געבוירן.

און קען ווער אַנטלויפן אין אַט דער בהלה
צו ערגעץ וווּ אַ טרוקענעם שטעג,
ער ווייסט: גאָטס ברכה געוואָרן אַ קללה,
צו זיין „ווי זאמד ביים ברעג“ . . .

ק י נ ס ם

ווען מײן וואָרט זאָל ווערן אַ פּאַקל,
וואָס צינדט אָן אַ מעכטיקן פּלאַם,
וואָלט איך זיך נישט געוואַקלט
צו פאַרברענען קיין און זיין סם!

קיין, ווי שלאַנגען פּול מיט גיפט,
פאַרסמט ער די גאַנצע וועלט.
די וועלט איז פאַרגליכן צו אַ שיף,
וואָס איז אין מיטן ים אַפּגעשטעלט.

וואַקלט די שיף זיך אין שטורעם,
קיין וויל כאַפּן דעם רודער.
מיט סמיקן האָס, וואָס ער פּורעמט,
טויט ער זיין אייגענעם ברודער.

ער צעטומלט די „פּאַסאַזשירן“,
פאַרגיפט זיי מיט סמיקן האָס.
קיין וויל דאָ יעדן דערפירן
צו האָסן ביז משוגעת.

קען די שיף נישט דערשווימען
צו אַ טרוקענעם, ליכטיקן ברעג,
ווייל קינס כסדר זיי קומען,
מיט האָס אין זייערע פעק.

די שיף אין שטורעם זיך וויגט,
אַט זינקט זי אין טיף פּונעם ים.
און האָט, דוכט זיך, קיין געזיגט
מיט ליגנס, מיט האָס און מיט סם!

ווען וואָרט מײנס זאָל ווערן אַ פּאַקל,
וואָס צינדט אָן אַ מעכטיקן פּלאַם,
וואָלט איך זיך נישט געגעבן קיין וואַקל
ביים פאַרברענען קיין און זיין סם!

יום כפור אין שול

אין שול, אין רייען לאַנגע,
וויגן זיך יידישע באַזילבערטע קעפּ.
ווען כ'קוק אויף זיי, מיר דוכט זיך,
איך זע אַ רייפן קאַרן־סטעפּ.

זיי וויגן זיך אַזוי ווי זאַנגען,
רייפּע, פולע, זילבער גרויע,
וואָס וויגן זיך פון לייכטן ווינטל,
אויף די הויכע גאַלדענע שטרויען. . .

ס'גרייט זיך זומער שוין אַוועק,
און די טשאַטעס פּוּיגלען פליען.
אַבער רייפּע זילבער זאַנגען,
וואַלטן אַלץ נאָך וועלן בליען. . .

אַזוי אויך יידן אין אַ תּפּילה,
בעטן זיך ביי גאָט דעם פרומען:
ס'זאַל דער „שניטער“ מיט זיין קאַסע,
אַזוי גיך צו זיי נישט קומען.

וויג איך זיך מיט זיי צוזאַמען
און זאָג מיט זיי די ווערטער שטילע,
ווייל אויך ווי זיי איז מיין קאַפּ באַזילבערט,
בעט איך אויך די זעלבע תּפּילה. . .

... היינט פאָרט מען אזוי

אמאָל אַז מען אזוי געפאָרן...

אויף פלאַרידע עסטראַדעס

זומער, די זון, אַ גרויסע היץ!
פינף און ניינציק גראַד איז.
אין דער מיט פון ברען און שוויץ,
בויט מען דאָ עסטראַדעס.

ברייט און לאַנג זיינען זיי,
פיל ליניעס איז אין יעדער.
מען ברעכט דורך באַרג און קליי,
מען בויט אָט אַ דאָ כסדר.

אויף די שוין אויסגעבויטע
שוואַרץ אַספּאַלטענע וועגן,
יאָגן זיך ווי אומגעדויערטע,
אויטאָס — פייל-פון-בויגן!

יאָגן זיך אַזוי געשווינד,
שרענגעס אויטאָמאָבילן.
הודיען הויך ווי דער ווינט,
קיינמאָל נישט איינצושטילן.

זומער צייט, זיי זיינען פיל,
נאָר ווינטער צייט נאָך מער.
עסטראַדעס — גאָר אַ ווונדער שפּיל,
דאָס ווונדער פון פאַרקער. . .

ווינטער מער נאָך יאָגן זיי,
ס'איז שטאַרקער דער אַליאַרם.
ווינטער דאָ נישטאָ קיין שניי,
קומט מען אין דער וואַרעם.

בין איך אויך אויף דעם שאַסיי,
איך יאָג זיך אויך אוודאי. . .
מיילן לויפן מיר פאַרביי
געשווינד אויף דער עסטראַדע. . .

ס'לעבן לויפט אויפן ווייכן געזעס,
די הענט קירעווען דעם רודער.
כאַטש דער „קילער“ קילט דעם שווייס,
אינעם קאַפּ הודיעט ווידער. . .

דער אויטאָ יאָגט זיך ווי דער ווינט,
און ס'יאָגט אַזוי מיין לעבן,
ווי די מיילן, שנעל, געשווינד,
די יאָרן מיינע שוועבן. . .

כ'פרעג: ווער וועט פריער קומען
צו דעם לעצטן ציל?
דאָס לעבן, אַדער דאָס זשומען
פון מיין אויטאָמאָביל. . .

פונעם עראָפלאַן

ווייסע וואַלקנס, ווי פּוכיק שניי,
דעם האַריוואָנט פאַרשפּרייטן.
דוכט מיר, ווען איך קוק אויף זיי,
ווינטער אין מיין לאַנד דעם ווייטן.

עס שיינט אין מיטן אַ בלויער גלאַנץ,
ווי אונדזער טייך פאַרפרוירן.
ווי ביי אונדז, פון בערג אַ קראַנץ,
זיך צו די הויכן יוירן.

דוכט מיר, ס'איז דער „אַמאַל“,
מיט חברה גייען זיך גליטשן,
פונעם באַרג אַראָפּ צום טאַל,
צוריק אַרויף זיך מוטשען. . .

צעברום איך מיר אַ היימיש ליד,
מיט יוגנט פלאַם צעצונדן.
יוגנט מיינע אויפגעבלוט,
מיין עלטער גאַר פאַרשוונדן. . .

נאָר טו איך נאָר אַ בליק אַוועק
פון פענצטערל, דער „אַמאַל“ שפיגל.
ווי אַ פויגל כ'דערפיל די שרעק,
ווי אַפּגעהאַקט די פליגל. . .

ד ע ר ל ץ

ווען יונג נאך, געלאכט און געשטיפט,
אן אוצר געווען פאר מיר יעדער נייער טאג.
דער חורבן, ווי מעסער־שניט, אין הארץ פארטיפט
און פארביטן מיין לאכן מיט קלאג.

פון שטארקן הונגער לאכט א היענע.
א פאווע וויינט, ווען זי קוקט אויף אירע פיס.
א מענטש קען לאכן אפילו אין גיהנום,
און וויינען, ווען ס'לעבן דאכט זיך איז זיס. . .

מיר לאכן קען מאכן א קאמעדיאנט,
מיט וויצן איבער מענטשלעכע פעלערס.
יעדעס ווארט זיינס פאר מיר א בריליאנט.
כ'האב געגלויבט, אז ס'איז גוט די פארווילערס. . .

נאך ווען דער לץ האט מיר געזאגט:
„כ'וויין אפט, ווען ס'לאכט מיין געזיכט.
פיל מאָל, ווען אין האַרצן טרויער נאָגט,
לאַך איר, ווייל לאַכן איז מיין פליכט.“

אויב אזוי, בין איר ווי דער לץ, —
מיין פנים לאכט, מיין הארץ פול מיט געוויין.
ס'האלט דער חורבן מיר, ווי א פיש אין דער נעץ,
לאך איר, מיט טרויער אין מיין יעדן געביין.

ווי ביים לץ — געלעכטער איז נישט פאר זיך,
ביי מיר איז געלאכט און געטרויערט.
ס'האט דער קאמעדיאנט אויסגעלערנט מיר
לאכן, ווען ווייטיק אינעם האַרצן בויערט.

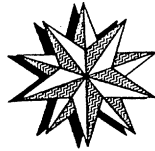
דזשאָן פ. קענעדרי

(צום ערשטן יאָרצייט, האַרבסט 1964)

אַ העלדישער גייסט,
פלייסיק און דרייסט.
ווי אַ בוים אין בלי,
אַן אַדלער אין פלי,
געוועזן איז
דזשאָן פ. קענעדרי.

זיין ווילן און פאַרשטאַנד
פאַר פרייהייט אין לאַנד.
זיין פלאַט:
דעמאָקראַט.
„פאַר אַל-קאָליר-הויטיק
גלייכהייט איז נויטיק“.

נישטאַ מער דער העלד
אויפן קאַמפן-פעלד;
באַוויינט אים אַמעריקע די פרייע.
די איינציקע טרייסט:
ס'וועט לעבן זיין גייסט,
אין אַלע שיכטן און רייען.

דאָס פרייע וואָרט

אין אַמעריקע, דאָס וואָרט איז פריי.
די ווערטער זיינען אַלט און ניי.
פאַראַן ווערטער שלעכטע און עכטע;
פאַראַן דאָ מענטשן, וואָס זיינען גאָר „רעכטע“...

נוצט דאָס פרייע וואָרט פאַר אַ תירוץ
יעדער ברויך-העמדיקער שרץ.
באַשטייט אויף פרייע רעדע-רעכט,
און מיט רעדעס — מענטשן שחט.

נישט נאָר מענטשן פיל שחט ער,
נאָר ווי אַ „צדיק“ אַן עכטער,
צילט ער פירן ס'פרייע לאַנד
צו קאַצעטן — נאַצי-שאַנד!

אויף לעקציעס אין אוניווערסיטעטן,
לויבן זיי די „פיינקייט“ פון קאַצעטן.
און מיט גיפט די „פרייע“ פראַזן,
לערנען זיי מענטשן צו פאַרגאַזן.

דער געזעץ האָט אויף זיי רחמנות,
זיינען פריי פאַר זיי טריבונעס. . .
נו ווער זשע קען זיי דאָס פאַרווערן?
קומען סטודענטן זיי אויסהערן. . .

א וואַרנונג צו די הייכן

פון ערדישן פלאַנעט אַ וואַרנונג צו די הייכן,
צו אייך, וואָס לעבן אויף דער „אַנדערער זייט“;
גלויבט אונדז נישט ווען מיר צו אייך גרייכן,
זייט פאַרזיכטיק, זייט גוט צוגעגרייט!

דרייט זיך נישט אַריין אין אונדזער ערדישן טומל;
גלויבט נישט אונדזער פריינדשאַפט, אונדזער חן.
האַלט אַן אויג, זייט וואַכזאַם אין הימל,
היט זיך פאַר אונדזער ערדישן געביין.

מיר קענען אייך נישט ברענגען קיין גן-עֶדן;
פון מלחמות בלוטיקע איז אויסגעווייקט די ערד!
ס'איז קיין מאָל דאָ נאָך נישט געווען קיין פריידן,
שאַרפער ווערט דאָ אַלע מאָל די שווערד.

מיר קענען קיין שלום נישט ברענגען אייך,
האַס און מלחמות באַהערשן אונדזער שטערן.
אייך ראַסע צו דער צווייטער איז דאָ נישט גלייך,
און פעלקער-מאַרדן דאָ זיך מערן און מערן.

זייט פאַרזיכטיק! הערט זיך נישט צו אונדז איין,
פאַרמאַכט אייערע אויגן, פאַרמאַכט אייערע אויערן.
לאָזט אונדז נישט צו אייך אַריין,
פאַר אייער טובה, פאַרשליסט אַלע טויערן.

וואַכיק זיין

נאָכן פאַרגאַזן, פאַרברענען אין פלאַמען
זעקס מיליאָן, אין גרוילעכע פיינען,
גרייט זיך סאַדאַם מער צו פאַרסמען
מיט די טויטלעכע גאַזן זיינע!

ס'טראַגט נאָך אַש דער ווינט אַרום,
שקר פריער און אויך אַצינד.
די וועלט איז ווידער טויב און שטום.
ס'באָדט די וועלט זיך אין דער זינד.

ווערטלאַז בלוט — נאָר טייער אויל,
ס'שוואַרצע גאַלד ווערט הויפנס געלט.
ווערט פאַרקוקט דער מערדער גרויל;
חוצפהט מערדער אומפאַרשטעלט!

פריי ער שאַרפט דעם מעסער־שאַרף,
פריי ער שפרייט דעם יידן־האַס.
אין יעדן לאַנד, שטאַט און דאָרף,
אויף יעדן וועג, אויף יעדער גאַס.

אַ היטלער אין אַן אַנדער פעל,
כאַטש נישט ווי היטלער קוקט ער אויס,
איז זיין טראַט דער זעלבער שטעל:
דורך יידיש בלוט צו ווערן גרויס!

יולי 1989

די קומענדיקע שעה

אויב דו זאלסט וועלן,
קאנסטו זיך פארשטעלן,
אָט די דאָזיקע שעה,
וואָס איז נאָך נישט דאָ:

אַ האַריוואָנט אַ פּרעכטיקער,
אַ פּרימאַרגן אַ ליכטיקער,
מיט רייכסטע קאָלירן
און שענסטע באַצירן.

דו קאנסט זיך מאַלן
לאַנגע גרינע טאָלן,
אַלע ביימער אין צווייט,
אַ פּרילינג צעבליט.

ווי אין אַ צויבער וויליע
— רו און אידיליע.
די זון שיינט פון אויבן
אויף גאַרטנס מיט טרויבן.

וויין איז דער מאַרגן טוי.
דער טייך אַזוי גלאַט און בלוי.
צווישן וואַלקנס אַ רעגנבויגן
מיט זיינע קאָלירן-סטויגן.

דו מעגסט זיך פאַרגינען
דאָס שענסטע צו שפינען
פאַר דער קומענדיקער שעה,
וואָס איז נאָך נישט דאָ. . .

מ י י ן צ ו ו א ה

אויב דאָס זאָל זיין מיין לעצטער ליד,
איידער איך ווער מיט ערד באַדעקט,
קוים נאָך ס'לעבט אין מיר אַ גליד,
וויל איך פון דאָנען מיט אַ צוואה אַוועק.

אַ צוואה דער וועלט, וואָס איז אַ מיש-מאַש
אויף יעדן אָרט, פון עק צו עק.
מענטש, ווי פון ווינט דאָס אַש,
ווערט געיאָגט פון ברעג צו ברעג.

זאָ איך: מענטש, טו זיך באַזינען.
זאָל אמת ווערן אויפגעדעקט.
מוזט אַליין זיך צוריק געפינען,
אַליין מוזט ווערן אויפגעוועקט!

און גיי אַרום פון גאַס צו גאַס,
פון טיפן שלאָף וועק און וועק!
און די, וואָס פרעדיקן נאָר האָס,
פאַריאָג ווייט פון זיך אַוועק!

ס'מוז די וועלט שוין ווערן פריי
פון די, וואָס טראָגן קינס פלעק.
ס'מוז דאָס לעבן אויף דאָס ניי
אַ זינען האָבן און אַ צוועק.

ברענג אַרויס פון זיך דאָס גוטע,
פאַריאָג די שנאה, וואָס שטערט דיין וועג.
זאָלסט לעבן קענען פריי און מוטיק,
ווי פייגל אין די זומער טעג.

אין אַדום-מענטש כ'האַב נאָך גלויבן,
(גלויבן איז דאָך מיין פאַרמעג),
אַז מענטש קען ווערן נאָך דערהויבן,
ווען ער וועט גיין אויפן אמת-וועג!

א י נ ה א ל ט

7 אריינפיר
9 ביאגראפיע פונעם מחבר
15 ביי דער שקיעה (פאָעמע)
 אונדזער גרויסער חורבן . . .
23 אַ, גאַט פון מיינע פרוימע טאַטע־מאַמע
24 איך בין מיט זיי
25 מיין שטעטל מאַציעוו (פאָעמע)
28 הייליק אַרט
31 קדוש השם
33 אַ שטאַלצע שוועסטער
34 שבתדיקע לייכטער
36 ס'זיינט אויך דער וואָלד
38 מלאכים (פאָעמע)
 די יאָרן נאָכן חורבן . . .
43 מיינע חלומות (פאָעמע)
48 איך פאַרלאָז דיר, אוקראַינע (סאַנאַטע)
51 צו די שטערן
52 גיב מיר אַ טרוים
54 מיינע טרוימען זיינען אַוועק
55 שמע ישראל
56 דער צוואַנציקסטער יאָרהונדערט
58 אַ קינד געײדישט (סאַנאַטע)
59 נייע בלימעלעך
60 פרייטיק צו נאַכט
63 מיין טרויעריק ליד
64 אַ תפילה אַזאַ
 צו מדינת ישראל . . .
67 נישטאָ קיין ברירה
68 דער פרוכטבאַרער בוים (אַ מַשַׁל)
70 גבורי ישראל
73 הכשרה אין קלאַסאָוע
74 חנוכה אַמאַל און היינט
75 ט״ז בשבט
76 יוסף טרומפעלדאָר
77 י״א אָדר
78 אַ גרוס פון ישראל
 יידיש לשון און פאָלק . . .
81 יידישע אונתיות
82 אַ ײדישער חלום
84 ווער איז אַ ײד?
86 מיט ײדיש

89 יידישע לידער
90 דער מאמעס יידיש
91 יידעלעך קליינע
92 איך וויל נאָר זיין אַ ייד
93 מיין פּאַלק
94 מיין גאַט פון יידיש

נאַטור-לידער . . .

97 ביים טייכל
98 אין וואַלד
99 אַ ייד אין פעלד
100 אַ פאַרמערס חפילה
103 פּרילינג
104 נאָך אַ מאַי
105 זומער אין דאָרף
106 אַ זומער פאַרנאַכט
107 אַ זומער רעגן
108 אָסיען אין ניו ענגלאַנד
111 אָסיען אויף דער פאַרם
112 אַ בוים אין ווינטער

פאַרשידענע לידער . . .

115 צו יהושע (סאַנאַטע)
116 בלימעלעך
117 פּרילינג אין אָסיען
118 די שטראָף . . .
121 מיינע פעק (פּאַעמע)
123 האַפענונג
124 מיינע ווערטער
125 עליע וויזעל
126 צום פּאַעט יעווטושענקאָ
127 אַ פאַרטיזאַנס פּרילינג
128 מיינע מעת-לעתן
130 „ווי זאַמד ביים ברעג“ . . .
131 קינס סם
132 יום כּפור אין שול
135 אויף פּלאָרידע עסטראַדעס
137 פונעם עראַפּלאַן
138 דער לץ
139 דזשאַן פ. קענעדי
140 דאָס פּרייע וואָרט
141 אַ וואָרנונג צו די הייבן
142 וואַכיק זיין
143 די קומענדיקע שעה
144 מיין צוואה
145 אינהאַלט

בילדער און צייכענונגען

חיה און יעקב פיבער

